

Mallof

DE HOOFDZAKEN

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

ten behoeve van

GYMNASIA en HOOGERE BURGERSCHOLEN

DOOR

DR. F. A. STOETT.

ZUTFEN,
W. J. THIEME & Cie.
(v. SCHILLEMANS.)
1892.

er

6

De tyd en heeft noyt weghgenomen

So blinckt hun deugt voor iedereen.

Den naam en 't overschot der vromen

Want nadat zy zijn overleëu

DE HOOFDZAKEN
DER
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

ten behoeve van

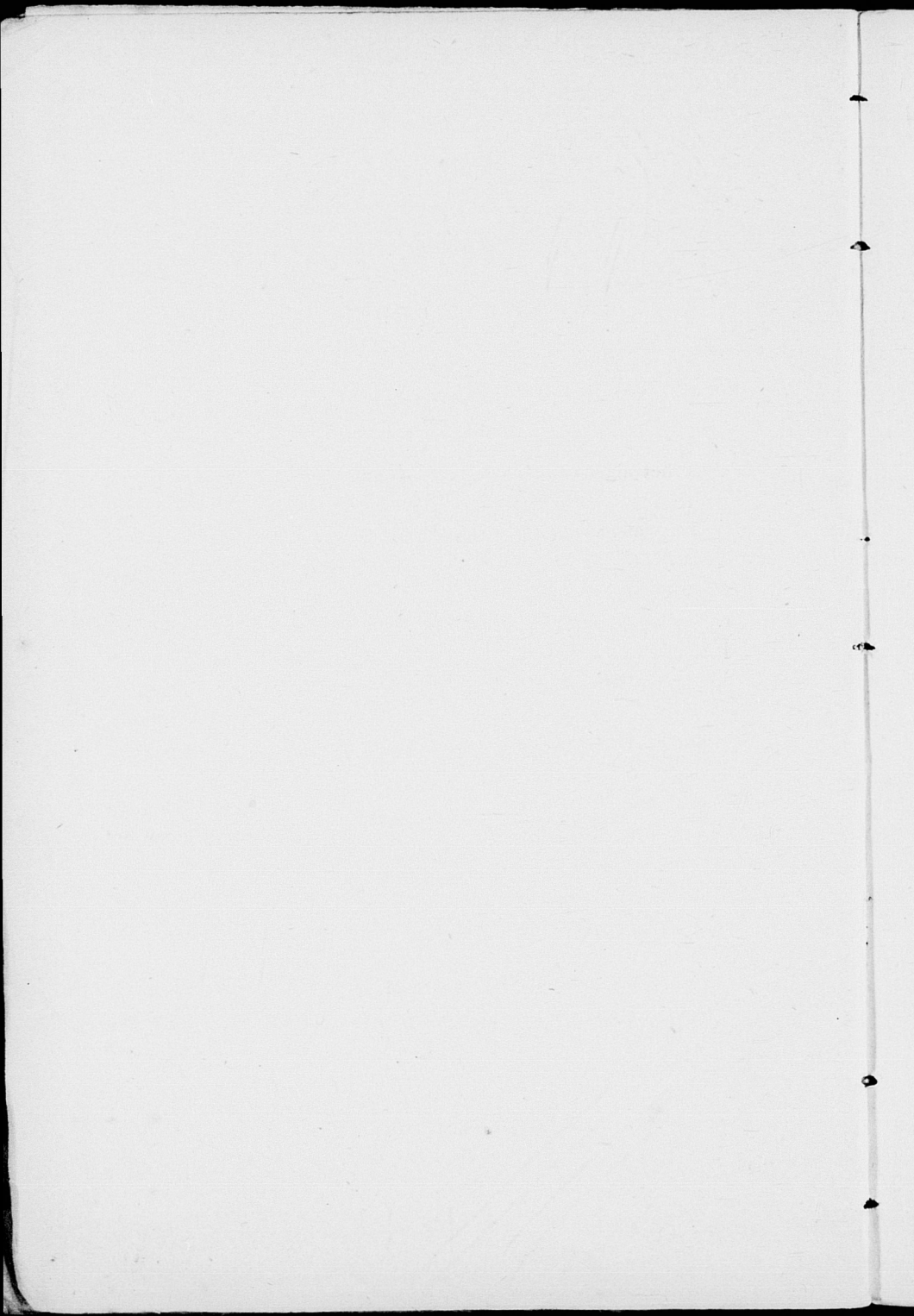
GYMNASIA en HOOGERE BURGERSCHOLEN

DOOR

Dr. F. A. STOETT.

ZUTFEN,
W. J. THIEME & Cie.
(C. SCHILLEMANS.)
1892.

VOORBERICHT.

Over het algemeen vinden leerlingen de lessen in de spraakkunst vervelend en, worden ze meer dan noodig is geplaagd met grammaticale wetenswaardigheden, dan krijgen zij weldra een zekeren weerzin in de studie hunner moedertaal, waarvoor juist liefde behoren moet worden opgewekt.

Er wordt dikwijls op de school te veel tijd besteed aan allerlei wel nuttige doch minder noodige zaken, met het gevolg, dat er weinig tijd overschiet voor de behandeling der levende taal. Voor toekomstige onderwijzers moge eene uitvoerige behandeling der spraakkunst zeer nuttig zijn, voor onze leerlingen is dat minder het geval. Met goed lezen, goed spreken, en goede stijl oefeningen zullen zij het verder brengen dan met vele grammatische studiën. Hun taalgevoel wordt beter ontwikkeld door het lezen van goede schrijvers, het behandelen van de woordenkeus, tegenstellingen, synoniemen enz., en het mondeling en schriftelijk weergeven van het gelezene, dan door tal van spraakkunstige oefeningen.

De leerlingen zijn niet op de school om taalgeleerden te worden. doch in de eerste plaats, om zich voor de praktijk te bekwamen. Wie lust heeft en er zich toe geroepen gevoelt, kan zich later nog genoeg in allerlei taalkwesties verdiepen.

Ik heb daarom getracht een boekje samen te stellen, waarin niets meer voorkomt, dan wat voor de praktijk noodig is; wellicht staat er nog te veel in. Alles wat ieder beschaafd leerling van een Gymnasium of eene Hoogere Burgerschool van zelf weet, is weggelaten, bijv. de gewone verbuiging van het lidwoord en het bijvoeglijk naamwoord, de gevallen waarin een bijvoeglijk naamwoord onverbogen blijft, de regelmatige vervoeging van het werkwoord enz. De verbuiging van de voornaamwoorden is volledig opgegeven, daar de ondervinding mij heeft geleerd, dat de leerlingen zich daarin meermalen vergissen.

De leer van den volzin is zeer beknopt behandeld; niets meer dan hoofdzaken zijn aangestipt en met eenige voorbeelden toe gelicht. Naar volledigheid heb ik dan ook met opzet niet gestreefd.

Al moge ook de studie van de leer van den volzin eene uitnemende oefening zijn in het logisch denken, dit middel is voor de leerlingen minder aangenaam. Behandeling van synoniemen, het zoeken van gepaste bijv. naamwoorden bij gegeven zelfstandige naamwoorden, tegenstellingen, enz. zijn even zoovele middelen om het denkvermogen te scherpen en zijn minder vervelend bevonden dan zinsontledingen.

Het geheele boekje kan gemakkelijk in twee jaar grondig doorgewerkt worden, zoodat er in dien tijd zelfs nog uren genoeg overblijven voor lezen en schrijven. De overige jaren kunnen dan besteed worden aan stijl- en spreekoefeningen, aan het lezen van stukken onzer beste schrijvers, ook uit vroeger tijd, en, indien dit noodig blijkt, aan herhaling van het geleerde.

F. A. S.

Amsterdam, 15 Maart '92.

HOOFDSTUK I.

De Spelling.

1. Een woord bestaat uit een zeker aantal letterteekens, die men in **klinkers** (*vocalen*) en **medeklinkers** (*consonanten*) verdeelt. De klinkers zijn: *a* (*aa*), *e* (*ee*), *i* (*ie*), *o* (*oo*), *u* (*uu*), *oe*, *eu*. Men onderscheidt ze in *volkomen* en *onvolkomen* klinkers.

2. Komen de volkomen klinkers in eene *gesloten* lettergreep voor, d. i. eene lettergreep, die op een *medeklinker* eindigt, dan worden ze door een *dubbel* letterteeken voorgesteld en ook wel *gerekte* klinkers genoemd: *baak*, *leer*, *kiel*, *boor*, *muur*, *boer*, *keur*.

Voor de *w* wordt de *u* echter niet verdubbeld: *ruw*, *scha-duw*, *schuw*, *zenuw*.

3. De volkomen klinkers staan verder altijd in *open* lettergrepen, d. z. lettergrepen, die op een *klinker* eindigen. In dit geval worden de volkomen *e* en *o* dikwijls door een dubbel letterteeken (*ee*, *oo*) voorgesteld: *daken*, *beken*, *deelen*, *dieren*, *logen*, *hooren*, *muren*, *boeken*, *geuren*.

Alleen voor den verkleiningsuitgang *tje* wordt ook de *a* verdubbeld: *papaatje*, *laatje* (verklw. van *lade*).

4. De *onvolkomen* klinkers staan altijd in *gesloten* lettergrepen en worden door een *enkel* letterteeken voorgesteld: *bak, zet, rit, pot, put*.

5. De volkomen *e* wordt in *open* lettergrepen door een *enkel* letterteeken voorgesteld:

a. in alle open lettergrepen der *sterke* werkwoorden (uitgezonderd *heeten*, genoemd worden): *breken, steken, stelen, gegrepen, gesmeten, zij leden, wij prexen*. Ook in de open lettergrepen van die werkwoorden, welke vroeger sterk waren, doch thans geheel of gedeeltelijk zwak zijn geworden, schrijft men eene enkele *e*: *(ver)helen (verholen); ontberen (van beren, waarvan nog geboren); weven (geweven)*, enz.

b. in alle woorden, welke met *sterke* werkwoorden samenhangen: *leger (naast liggen); bede (naast bidden); hevig (naast heffen); kreten (meerv. van kreet, naast krijten)*.

c. in alle woorden, waarin zij met de **onvolkomen** *e* afwisselt: *deken (naast dekken); klepel (naast kleppen); lepel (naast leppen); mede (naast met); schepel (naast scheppen)*.

d. in alle woorden, waarin zij in de schrijftaal of in de spreektaal met *eu* afwisselt: *sneven (naast sneuvelen); stenen (naast steunen); spelen (naast speulen)*.

e. in alle woorden, waarin zij afwisselt met eene *a* of eene *i* in een verwant woord: *beter (naast baten); vegen (naast vagen, uitvaagsel); veren (naast varen); bede (naast bidden); gene (naast ginds); snede (naast snit)*.

f. in alle woorden, die in het Fransch eene *e* of *i* vertoonen: *neger (fr. nègre); profeten (fr. prophète); leveren (fr. livrer); ledekant (fr. lit de camp)*, enz.

g. in alle woorden, die in het Hoogduitsch eene *a*, *e*, of *i* vertoonen: *beek, beken (hd. bach); menig (hd. manch); nering (hd. nahrung); geel, gele (hd. gelb); hemel (hd. himmel); schemeren (hd. schimmern)*.

6. De volkomen *e* wordt in open lettergrepen door een dubbel letterteeken voorgesteld:

a. in alle woorden, waarin zij met *ei* afwisselt: *breede* (naast *verbreiden*); *heelen* (naast *heil*, *Heiland*); *gereede* (naast *bereiden*).

Uitgezonderd op dezen regel is het meervoud van het achtervoegsel *heid*, nl. *heden* : *waarheid*, *waarheden*.

b. in alle woorden, waarin zij ontstaan is door samentrekking: *kweelen* (uit *kwedelen*); *leege* (uit *ledige*); *preeken* (uit *prediken*).

c. in alle open éénlettergrepige woorden: *thee*, *twee*, *zee*.

d. in de achtervoegsels *eel*, *ees*, *eesch* en *eeren* : *kasteel*, *kasteelen*; *tooneel*, *tooneelen*, *tooncelist*; *Chinees*, *Chineezen*, *Chineesche*; *dineeren*, *trotseeren*.

e. in alle woorden, die in het Hoogduitsch eene *ei* vertoonen: *kleet(en)* (hd. *kleid*); *gemeen(e)* (hd. *gemein*); *scheede* (hd. *scheide*); *smeeken* (hd. *schmeicheln*); *zeep(en)* (hd. *seife*); *zweet(en)* (hd. *schweis*).

7. Men lette op het verschil in schrijfwijze der volgende woorden:

beren (*verscheurende dieren en schulden*) — **beeren** (*varkens*).
delen (*planken, dorschvloeren*) — **deelen** (*gedeelten*).

gene (aanw. voornw.) — **geene** (*niet eene*).

helen (*verbergen*) — **heelen** (*genezen*).

rede (*verstand, redevoering*) — **reede** (*ligplaats voor schepen*).

slepen (onoverg. wkw.) — **sleeppen** (overg. wkw.).

veren (meerv. van *veer*, plaats, waar men over eene rivier wordt gezet) — **veeren** (= *vederen*).

vegen (werkw.) — **veege** (*stervende*).

weken (meerv. v. *week*) — **weeken** (*week maken*).

wezen (werkw.) — **weezen** (*ouderlooze kinderen*).

8. De volkomen *o* wordt in *open* lettergrepen door een *enkel* letterteeken voorgesteld:

a. in alle *open* lettergrepen der *sterke* werkwoorden, uitgezonderd *loopen* en *stooten*: *wij boden, kropen, roken, vloten*.

b. in alle woorden, welke met *sterke* werkwoorden samenhangen: *boog, meerv. bogen* (van *buigen*); *logen* (van *liegen*); *sproke* (van *spreken*).

Sommige woorden hebben, niettegenstaande hunnen samenhang met een *sterk* werkwoord, toch eene dubbele *o*, zooals: *klooven* (naast *klieven*); *loochenen* (naast *liegen*); *zoogen* (naast *zuigen*).

c. in alle woorden, waarin zij met de **onvolkomen** *o* afwisselt: *broxe* naast *bros*; *grove* naast *grof*; *schoten* naast *schot*; *sloten* naast *slot*.

Uitgezonderd zijn o. a.: *doove* (naast *dof*); *knoopen* (naast *knop*); *looxe* (naast *los*); *loover* (naast *lof*).

d. in alle woorden, waarin zij in de schrijftaal of in de spreektaal met *eu* afwisselt: *goten* (naast *geuten*); *joken* (naast *jeuken*); *opsporen* (naast *bespeuren, naspeuren*); *toog, togen* (naast *teug*). Uitgezonderd is *bloode* naast *bleu*.

e. in alle woorden, waarin zij in het Fransch niet aan *au* beantwoordt: *abrikoos, abrikozen* (fr. *abricot*); *kantoor, kantoren* (fr. *comptoir*); *mode* (fr. *mode*); *toon, tonen* (fr. *ton*); *troon, tronen* (fr. *trône*).

f. in alle woorden, waarin zij in het Hoogduitsch aan eene *u* of *ü* beantwoordt: *boter* (hd. *butter*); *klove* (hd. *kluft*); *kogel* (hd. *kugel*); *molen* (hd. *mühle*).

9. De volkomen *o* wordt in *open* lettergrepen door een *dubbel* letterteeken voorgesteld:

a. in alle woorden, waar zij is ontstaan door samentrekking: *door, dooren* (uit *doderen*); *oolijk* (uit *odelijk*), *xoo* (uit *xode*, zoowel *grasxode* als eene *xode* (gewoonlijk *xoo* of *xooi*) *visch*).

b. in alle open éénlettergeregte woorden: *stroo, vlooo, xoo*.

c. in de verbogen vormen der achtervöegsels *loos* en *genoot*:
ouderlooxe, tochtgenooten.

d. in de woorden, waarin zij in het Fransch aan *au* beantwoordt:
Moor, Mooren (fr. *Maure*); *verpoozen* (fr. *pause*); *poover* (fr. *pauvre*).

e. in de woorden, waarin zij in het Hoogduitsch aan *au* of *äu* beantwoordt: *boom, boomen* (hd. *baum*); *hoop, ophoopen* (hd. *haufen*); *loochenen* (hd. *läuchnen*); *rooken* (hd. *rauchen*); *zoom, zoomen* (hd. *saum, säumen*).

10. Men lette op het verschil in schrijfwijze van de volgende woorden:

hopen (*verwachten*) — **hoopen** (*opstapelen* en meerv. van *hoop, stapel*).

horen (znw.) — **hooren** (werkw.).

kloven (meerv. van *kloof, klove*) — **klooven** (werkw.).

kolen (*brandstof*) — **koolen** (*groente*).

kozen (van *kiezen*) — **liefkoozen**.

poten (werkw. *planten*) — **pooten** (meerv. van *poot*).

schoten (meerv. van *shot*) — **schooten** (meerv. van *schoot*, van een *zeil* of een *kleet*).

sloten (van *sluiten* en meerv. van *slot*) — **slooten** (meerv. van *sloot*).

sloven (meerv. van *sloof* (sukkel) en werkw. in *zich afsloven*) — **slooven** (meerv. van *sloof*, voorschoot).

tonen (in de muziek) — **toon** (werkw. en meerv. van *toon, teen*).

tronen (meerv. van *troon*) — **troonen** (werkw. in *meetronen*).

zogen (van *zuigen*) — **zoogen** (*laten zuigen*).

11. De volkomen *i* wordt in *open* zoowel als in *gesloten* lettergrepen gewoonlijk voorgesteld door *ie*.

De schrijfwijze *i* treft men slechts aan in de maandnamen *Januari, Februari, Juni* en *Juli*; in den uitgang *isch*: *dramatisch, komisch, laconisch*, benevens in *kievit*, meerv. *kieviten*.

12. De *ie* wordt geschreven:

a. op het einde der woorden: *galanterie, melodie, tralie*.
Uitgezonderd zijn de in § 11 genoemde maandnamen.

In het meervoud van die woorden, waar de klemtoon niet op de *ie* rust, wordt de volkomen *i* voorgesteld door het enkel letterteeken *i*: *olie*, meerv. *oliën*; *provincie*, meerv. *provinciën*; *tralie*, meerv. *traliën*; doch *reliquie*, meerv. *reliquiën*; *melodie*, *melodiën*, enz., omdat hier de klemtoon op de *ie* valt.

b. in de uitgangen *ief, iek, ier, iet*: *massief, republiek, grenadier, tuinier, Jezuïet, Israëliet*.

Deze uitgangen hebben alle den klemtoon; verliezen zij dien, dan wordt de volkomen *i* wederom voorgesteld door een enkel letterteeken: *republikein; Jezuïtisme; muxiek* naast *muxikánt*; *fabriek* naast *fabrikánt*.

De Tweeklanken.

13. Onder tweeklanken of *diphtongen* verstaat men eene verbinding van twee klinkers. In het Nederlandsch bestaan de volgende tweeklanken: *ai, ei, ij, ui, au* en *ou*; benevens de lange tweeklanken *aai, ooi, oei, aau* (alleen in *miaauw*), *eeu, ieu*.

14. De *ei* schrijft men:

a. in die woorden, waarin zij met *ee* afwisselt: *verbreiden* (naast *verbreeden*); *bereiden* (naast *gereed*); *klein* (naast *kleen*).

b. in die woorden, waarin zij is ontstaan uit *ag* of *eg* (gevolgd door eene *e*): *gezeid* (uit *gezeged, gezegd*); *zeil* (uit *zegel*); *teil* (bord, uit *tegel*); *heining* (uit *hagening*).

c. in die woorden, waarin zij in 't Fransch aan *ai*, *é* of *ée* beantwoordt: *feit* (fr. *fait*); *paleis* (fr. *palais*); *marsepein* (fr. *massepain*); *plezier* (fr. *plaisir*); *trein* (fr. *train*); *pastei* (fr. *pâté* voor *pasté*); *cichorei* (fr. *chicorée*); *karwei* (fr. *corvée*); *livrei* (fr. *livrée*); *vallei* (fr. *vallée*).

15. De **ij** wordt geschreven:

a. in alle vormen der *sterke* werkwoorden, uitgezonderd *scheiden*, zooals: *blijven*, *kijven*, *rijgen*, *snijden*, *wrijven*.

b. in alle woorden, verwant met *sterke* werkwoorden; hierop zijn uitgezonderd: *beitel* naast *bijten* (dat oorspronkelijk *splijten*, *hakken* beteekent, vgl. eene *bijt* in het *ijs*); *leiden* naast *lijden* (gaan, zooals nog in *overlijden*, *jongstleden*, het *lijdt* niet lang); *neigen* naast *nijgen*; *reizen* naast *rijzen*; *steiger*, *steigeren* naast *stijgen*.

c. in die woorden, waarin zij in het Fransch aan eene *i* beantwoordt: *fijn* (fr. *fin*); *jasmijn* (fr. *jasmin*); *partij* (fr. *parti*); *prijs* (fr. *prix*); *sijfelen* (fr. *siffler*); *termijn* (fr. *termin*).

d. in het achtervoegsel *ij*, beantwoordende aan 't fr. *ie*, zooals *galerij*, fr. *galerie*; en verder in alle woorden met ditzelfde achtervoegsel, zonder van Franschen oorsprong te zijn: *bakkerij*, *fopperij*, *schilderij*, enz.

16. Men lette op het verschil in schrijfwijze van de volgende woorden:

bij (*insect*) — **bei** (*aardbei*).

fijt (*zuwee*) — **feit** (fr. *fait*).

ijken (van *maten* en *gewichten*) — **eiken** (meerv. van *eik*).

lijden (*ondergaan*) — **leiden** (*voeren*).

mijn (fr. *mine* en *voornw.*) — **meineed** (*valsche eed*).

mijt (*hoop*, *bijv. houtmijt*) — **meid**.

nijgen (*eene buiging maken*) — **neigen** (in alle andere gevallen).

pijl (*wapen*) — **peil** (*hoogtemerk van den waterstand*).

rij (*reeks*) — **rei** (*dans*, *zang*, *koor*).

rijzen (*omhoog gaan*) — **reizen** (*eene reis doen*).

stijl (fr. *style*) — **steil** (*rechtstandig*).

vijl (*werktuig*) — **veil** (*te koop*).

vijlen (van **vijl**, *werktuig*) — **veilen** (*verkoopen*).

vlijen (*zacht neerleggen, voegen*) — **vleien** (*flikflooiën, naar den mond praten*).

De Medeklinkers.

17. De medeklinkers (*consonanten*) worden verdeeld in :

a. scherpe medeklinkers	<i>t, k, f, s, ch, p.</i>
b. zachte	» <i>d, (n)g, v, z, g b.</i>
c. vloeiende	» <i>l, m, n, r.</i>
d. sisletters	<i>s, z.</i>

De *h* en *ch* worden dikwijls niet uitgesproken en dan *stomme* medeklinkers genoemd: *thuis, thans, althans, theater, thee; ruischen, visschen, wasschen, vleesch* (meerv. *vleezen*).

Vreemde letters zijn de *c, q, x, y*; zij komen, behalve de *c* in de verbinding *ch*, alleen in vreemde woorden en eigenamen voor: *cirkel, circus; quadraat, quintet; excellentie, expeditie, Xantippe; cycloop, gymnasium, Pythagoras, De Ruyter.*

18. Sommige medeklinkers ondergaan veranderingen; zoo wordt de *v* van **vonkelen** (*vonken schieten*) verscherpt tot *f* (dus **fonkelen**), wanneer dit werkwoord in overdrachtelijken zin gebruikt wordt, dus: *de sterren fonkelen; het oog van den tijger fonkelt; een glas fonkelende wijn, enz.*

In *samen* is de *s* uit *tx* (*ts, s*) ontstaan. Aan het begin van een woord schrijft men altijd *samen*, alsook wanneer het *alleen* staat, doch in alle andere gevallen *zamen*, dus: *Samen hebben wij dat werk voltooid. Die samenkomst heeft geene gevolgen gehad. Die zaken hangen met elkander samen.* — Wij gingen

te *xamen* uit. Hij bezat eene groote *-verzameling* postzegels.

19. De medeklinker wordt als tusschenletter verdubbeld, wanneer hij *onmiddellijk* wordt voorafgegaan door een *onvolkomen* klinker: *bakken, petten, knippen*, enz. Van de letterverbinding *sch* verdubbelt men in dit geval alleen de *s*: *waschen, lesschen, blusschen, frissche*; doch *versche, kikvorschen*, met eene enkele *s*, daar de onvolkomen *e* en *o* niet *onmiddellijk* voorafgaan.

De medeklinker wordt *niet* verdubbeld, wanneer hij *onmiddellijk* wordt voorafgegaan door een *volkomen* klinker, een *tweeklank* of een *toonlooxen* klinker: *gaten, lepel, goten, hoden, pausen, IJsel, Pruisen; hemelen, botteriken, monniken, Gorkumer*, enz. Uitgezonderd op dezen regel zijn de woorden, die op *is* uitgaan: *notarissen, dromedarissen*.

20. Verscherping van den medeklinker midden in een woord heeft in de volgende gevallen plaats:

a. De *d* en *v* worden voor het achtervoegsel *nis* verscherpt tot *t* en *f*: *verbintenis* (van *verbinden*), *beeltenis* (van *beeld*); *begrafenis, erfenis, lasenis*.

b. De *v*, *z* en *ng* worden voor het achtervoegsel *lijk* verscherpt tot *f*, *s* en *nk*: *erfelijk, onbeschrijflijk; vreeselijk, ongeheelstelijk; koninklijk, oorspronkelijk, aanvankelijk, aanhankelijk*.

c. De *ng* wordt dikwijls ook verscherpt voor den uitgang *je* en in enkele andere gevallen, waar de uitspraak het eischt: *kettinkje, rottinkje; jonkheer, jonkvrouw, jonkheid, lankmoedig, koninkrijk*.

d. De *g* wordt overal, waar zij voor eene *t* komt te staan verscherpt tot *ch*: *mocht, bracht, plecht, plicht, macht*; uitgezonderd in de *regelmatige* vormen der werkwoorden, wier stam op eene *g* eindigt: *gij moogt, brengt, pleegt*; en in de zelfstandige naamwoorden, die eindigen op *te*: *hoogte, gebergte, laagte*.

21. De slotmedeklinker der *verbuigbare* woorden richt zich in den regel naar de verbuiging. Men schrijft dus *hoed* met eene *d*, omdat het meervoud *hoeden* luidt; zoo ook *rand*, *bint*, *rit*, *snit*, *verwant* wegens de meervouden *randen*, *binten*, *ritten*, *snitten*, *verwanten*.

Men lette op de schrijfwijze van den uitgang *aard*, toonloos uitgesproken *erd*: *Spanjaard*, *grijsaard*, *veinzaard*, *stumperd*, *lomperd*.

22. De slotmedeklinker der *onverbuigbare* woorden is altijd *scherp*, dus: *met*, *och*, *ach*, *voort*, *kruit* in *buskruit* (doch *kruid* (plant) wegens het meervoud *kruiden* en de afleidingen *kruidenier*, *kruidig*, *kruiderij*, enz.).

Uitgezonderd op dezen algemeenen regel is het bijwoord *nog*, ter onderscheiding van het voegwoord *noch*, dus: Wij bezitten *nog* drie peren. Hij heeft geld *noch* goed. Doch in *nochtans* (eig. *nog dan*) wordt het bijwoord met eene *ch* geschreven.

23. De bijvoeglijke naamwoorden, die als bijwoorden op eene *s* uitgaan, worden met *sch* geschreven: *zijdelings* (bijw.), *zijdelingsch* (bijv. naamw.); *achterwaarts* (bijw.), *achterwaartsch* (bijv. naamw.); *wekelijks* (bijw.), *wekelijksch* (bijv. naamw.); *vergeefs* (bijw.), *vergeefsch* (bijv. naamw.); *ras* (bijw.), *rasch* (bijv. naamw.); *schaars* (bijw.), *schaarsch* (bijv. naamw.); *slaafs* (bijw.), *slaafsch* (bijv. naamw.).

Sommige woorden worden *en* als bijwoord *en* als bijvoeglijk naamwoord altijd met eene *s* geschreven: *dras*, *kras*, *dwaars*, *waars*, *paars*, *bits*, *spits*, *flets*, *los*, *ros*, *(ge)wis*, benevens alle bijv. naamwoorden, wier *s* in de verbuiging in eene *z* overgaat: *dwaas*, *dwaaze*; *boos*, *booze*.

Ook zijn er woorden, die *en* als bijwoord *en* als bijvoeglijk naamwoord altijd op eene *sch* uitgaan: *barsch*, *frisch*, *heusch*, *kiesch*, *kuisch*, *malsch*, *valsch*, enz.

Men lette verder op de schrijfwijze der werkwoorden *bruisen*, *torsen*, *wassen* (groeien) en *verrassen*.

24. In enkele bijvoeglijke naamwoorden kan eene *e* ingelascht worden, waardoor zij eene andere beteekenis krijgen: **zinloos** (*zinledig*), **zinneloos** (*gek*); **naamloos** (*zonder naam*), **name-loos** (*niet te noemen, onnoemelijk*); **werkloos** (*zonder werk*), **werkeloos** (*zonder te werken*); **smaakloos** (letterlijk *zonder smaak*), **smakeloos** (overdrachtelijk, *zonder goeden smaak*, zooals in: *eene smakeloosze kleeding*).

25. Men gebruikt in het Nederlandsch een koppelteeken (-):

a. in aardrijkskundige eigennamen, die uit een eigennaam en een bijvoeglijk naamw. of een bijwoord bestaan: *Noord-Holland*, *West-Friesland*, *Voor-Indië*, *Zuid-Afrika*. De hiervan afgeleide bijvoeglijke naamwoorden verliezen dit koppelteeken: *Noordhollandsch*, *Westindisch*, *Oostindisch*, *Zuidafrikaansch*.

b. in zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden, met aardrijkskundige eigennamen samengesteld: *de Fransch-Engelsche vloot*; *Java-koffie*; *Cayenne-peper*.

c. wanneer een bijvoeglijk naamw. of een lidwoord alleen betrekking heeft op het *eerste* lid eener volgende samenstelling, en niet op het *geheele* woord: *Beiersch-bierbrouwerij*, *Oudemannenhuiskazerne-spoorweg*, *oude-kleerkoop*, *St.-Elisabethsvloed*; *'s-Gravenhage*, *'s-Hertogenbosch*, *'s-Heerenberg*.

d. in titels, die uit twee bastaardwoorden bestaan: *adjunct-commies*; *gouverneur-generaal*; *politie-commissaris*; *sergeant-majoor*; of uit een Nederlandsch woord en een bastaardwoord: *luitenant-kwartiermeester*, *Staten-Generaal*.

26. Met eene hoofdletter schrijft men:

a. de eigennamen; bestaan deze uit meer dan één woord, dan wordt ook het *eerste* met eene hoofdletter geschreven: *Tromp*, *De Ruyter*, *Den Helder*, *Johan de Witt*, *Ja-*

cob van Lennep, het Vondelpark, de Dam, de Pleegzoon.

b. de titels, als: Mevrouw, Mijnheer, Weledele Heer, Zeergeleerde Heer, Weledelgeboren Heer, Hooggeboren Heer, Hooggeleerde Heer, Edelachtbare Heer.

c. de bijvoeglijke naamwoorden van eigennamen afgeleid, benevens de namen der dagen, maanden en feestdagen: Friesch, Amerikaansch, Woensdag, Juli, Nieuwjaar.

HOOFDSTUK II.

Het Zelfstandig Naamwoord.

27. De zelfstandige naamwoorden worden verdeeld in:

a. **eigennamen:** *Jan, Tromp, Haarlem, de Maas.*

b. **soortnamen,** namen, die men aan ieder voorwerp van dezelfde soort geeft: *tafel, stoel, mensch, dier, huis.*

c. **stofnamen:** *lucht, vuur, hout, turf, goud, klei.*

d. **verzamelnamen:** *bosch, volk, vee, gebergte, boedel.*

Deze vier soorten worden ook *concrete* zelfstandige naamwoorden genoemd.

De woorden, die een *toestand*, eene *eigenschap* of eene *werking* aanduiden, noemt men *abstracte* zelfstandige naamwoorden: *gezondheid, ziekte; vlijt, luiheid; sprong, stoot, slag.*

28. De zelfstandige naamwoorden kunnen van het *mannelijk*, *vrouwelijk* of *onzijdig* geslacht zijn.

Mannelijk zijn naar de *beteekenis*:

a. de namen van mannelijke personen en mannelijke dieren: *vader, jongen, stier, hengst, ram.*

Dikwijls zijn de namen van groote en sterke dieren mannelijk, die van zwakke dieren vrouwelijk. Zoo zijn: *arend, olifant, beer, haai, valk, vos, hond* mannelijk; doch er zijn ook namen van groote en sterke dieren vrouwelijk: *slang, gans, raaf, giraffe*, terwijl omgekeerd namen van

kleine dieren mannelijk kunnen zijn: *baars, kikvorsch, mol, nachtegaal, spreeuw, rink, worm*.

b. de namen van **bergen**: *Vesuvius, Rigi, Drachenfels*.

c. de namen van **boomen**, uitgezonderd *linde* en *tamarinde*, die vrouwelijk zijn.

d. de namen van **maanden** en **jaargetijden**, uitgezonderd *lente*, dat vrouwelijk is.

e. de namen van **steen**, als voorwerpen gebruikt: *diamant, agaat, robijn*. Als stofnamen zijn ze onzijdig.

f. de namen van **munten**: *rijksdaalder, gulden, stuiver*.

29. **Mannelijk** zijn naar den *vorm*:

a. de woorden, die uitgaan op **aard, erd, aar, lm, rm, em**, en **sem**: *standaard, mosterd, kandelaar, ratelaar, lessenaar, helm, arm, storm, vorm, adem, bliksem, bloesem*.

Uitgezonderd zijn *helm* (als plant) **vr.**; *palm* (als lengtemaat, vlakke van de hand en kruid) **vr.**; *uniform*, **vr.** en enkele onzijdige woorden.

b. de namen van werktuigen, die uitgaan op **er** of **el**, en van werkwoorden zijn afgeleid: *gieter, stoffer, veget, beugel, lepel, sleutel*. Uitgezonderd zijn *griffel* en *schoffel*, die vrouwelijk zijn.

c. de stammen van werkwoorden, als zij geen voorwerpen aanduiden: *bloei, brand, sprong, slag, stoot, val*, enz. Als voorwerpsnamen zijn ze meestal vrouwelijk, zooals *val* (muizeval); *gang* (in een huis), doch de samenstellingen met een bijwoord zijn *mannelijk*, als: *toegang, ingang, doorgang, uitgang*; verder: *rol* (van een tooneelspeler); *schop* (spade, schommel); *greep* (mestvork, handvat, handvol) enz.

d. de woorden op **dom**, die een toestand aanduiden: *ouderdom, wasdom, adeldom, rijkdom*; de beide laatste woorden zijn ook mannelijk als verzamelnaam. In alle andere gevallen

zijn woorden met dezen uitgang *onzijdig*, doch *eigendom* als *recht van bezit* is mannelijk: Hij meende mij *den* eigendom van dat huis te kunnen betwisten.

30. **Vrouwelijk** zijn naar de *beteekenis*:

a. de namen van vrouwelijke personen en vrouwelijke dieren: *Anna, meid, kamenier, leeuwinn, merrie, ooi*.

b. de meeste namen van **bloemen** en **vruchten**: *lelie, roos, peer, pruim*; maar de namen eindigende op **oen** zijn mannelijk: *citroen, meloen, pompoen*. Ook zijn mannelijk *appel* en *aker* (vrucht van den eikeboom).

Woorden, die eigenlijk eene andere beteekenis hebben, doch als bloemnaam worden gebruikt, behouden hun geslacht; dus zijn *aronskelk, goudenregen* en *leeuwenbek* mannelijk.

c. de namen van **schepen**: *bark, boot, schuit, sloep*; maar die op **er** zijn mannelijk: *driemaster, lichter*, terwijl *fregat, galjoen* en enkele andere onzijdig zijn.

Opmerking verdient, dat ook de *eigennamen* van schepen vrouwelijk zijn: *Wij zagen de Van Galen binnenkomen*.

d. de namen van **letters, cijfers, noten** en **intervallen**: *eene l, eene xes, eene as, eene quint*.

e. de namen van **muziekinstrumenten**: *gitaar, clarinet, piano, viool*. Uitgezonderd zijn *doedelzak, horen* en *triangel*, die mannelijk zijn; enkele zijn onzijdig.

31. **Vrouwelijk** zijn naar den *vorm*:

a. de woorden, die eindigen op **e, de** of **te**: *koude, waarde, liefde, genade, breedte, laagte*. Hiertoe moeten ook die woorden gerekend worden, welke vroeger op eene *e* eindigden: *eer, hoop, reis, spraak, taal, trouw, vrees*, enz. Uitgezonderd is *vrede*, dat *mannelijk* is. Ook lette men er op, dat *gaarde, trede, schrede, stonde* vrouwelijk zijn, doch *gaard, tred, schred, stond* mannelijk.

b. de woorden, die uitgaan op **ing** en **st**, en van werk-

woorden zijn afgeleid: *gunst, komst, winst, kleeding, handeling, verslapping*, doch **dienst** en **last** zijn *mannelijk*. Bijna alle zaaknamen op **ing** of **ling** zijn verder *mannelijk*, zooals *ketting, krakeling, penning*, enz.

c. de woorden, die eindigen op **heid, nis, uw, age, ij, ei, ie, iek, teit**: *fierheid, droefenis, schaduw, zenuw, pakkage, galerij, pastei, berrie, fabriek, societeit*. Uitgezonderd zijn de *onzijdige* woorden: *vonnis, bosschage, personage, schilderij* (soms ook *vrouwelijk*), *concilie, evangelie, genie* (als vernuft of vernuftig persoon, doch als *wapen* is het *vrouwelijk*).

d. de woorden, die eindigen op **schap**, indien zij geen *waardigheid* of een *gebied* aanduiden: *blijdschap, vriendschap, vijandschap, burgerschap, priesterschap, vroedschap*. Doch *vaderschap* (waardigheid van vader), *priesterschap* (waardigheid van priester), *landschap, graafschap* en enkele andere woorden zijn *onzijdig*. Men spreekt echter nog van **de Graafschap** (*Zutphen*).

32. Sommige namen van personen kunnen, naarmate zij een *mannelijk* of een *vrouwelijk* wezen aanduiden, zoowel *mannelijk* als *vrouwelijk* zijn. Men noemt zulke woorden *gemeenslachtig*. Wil men bepaald het *vrouwelijk* geslacht hierbij aanduiden, dan kan men er eene *e* achtervoegen: *echtgenoot(e), leerling(e), wees(ze), lidmaat, gids, gast, verwant*, enz.

33. De meeste stofnamen zijn *vrouwelijk* of *onzijdig*, slechts enkele zijn *mannelijk*, zooals: *azijn, honing, ~~bars~~, inkt, mosterd, room* en *wijn*.

Ook de *mannelijke* diernamen, indien deze als stofnamen worden gebruikt, zijn *vrouwelijk*: *Wij aten eenen heerlijken snoek*; doch: *de vischboer ging met de snoek* (een zootje) *naar de stad*. — *Hij haalde eenen visch uit de sloot*; doch: *de hengelaars gingen met al de gevangen visch naar huis*.

34. De samengestelde woorden hebben het geslacht van het

laatste lid, indien het geheele woord eene soort aanduidt van het laatste: *huissleutel* (m.), *eetkamer* (vr.), *hondehok* (onz.). Schijnbaar uitgezonderd is o. a. het *onzijdige roodvonk*.

35. Men lette verder op de volgende woorden, die bij verschil in beteekenis van geslacht veranderen:

dam, m. waterkeering; vr. in het damspel.

das, m. dier; vr. kleedingstuk.

els, m. boom; vr. priem.

fortuin, vr. geluksgodin; onz. vermogen.

hof, m. tuin; onz. vorstelijk verblijf.

hoop, m. stapel; vr. verwachting.

kant, m. rand; vr. stofnaam.

kiel, m. kleedingstuk; vr. onderste gedeelte van een schip.

maat, m. makker; vr. de grootte van iets en middel om te meten.

muil, m. bek; vr. schoeisel.

patroon, m. als persoon; vr. van een geweer; onz. model.

pink, m. lichaamsdeel; vr. schip; m. of vr. jong rund.

pit, vr. kern; onz. merg (ook overdrachtelijk).

post, m. brievenbesteller, ambt, standplaats, deurstijl; vr. postkantoor; posterij.

sabel, m. diernaam; vr. wapen; onz. stofnaam.

slag, m. werkingsnaam; onz. soort en knip.

streek, m. list; vr. landschap en pennestreek.

teen, m. lichaamsdeel; vr. takje.

traan, m. uit de oogten vloeiend vocht; vr. vet of olie van walvisschen.

trap, m. schop met den voet en graad; vr. middel om te klimmen.

vorst, m. persoon; vr. koude en bovenrand van het dak.

wacht, m. één persoon; vr. de gezamenlijke manschappen of het wacht houden.

want, vr. handschoen; onz. touwwerk op een schip.

zegen, m. zegening; vr. vischnet.

zucht, m. het zuchten; vr. ziekte (*geelzucht*, *waterzucht*, *drankzucht*) en begeeren, verlangen (*geldzucht*, *eerzucht*).

HOOFDSTUK III.

De Buiging der Zelfstandige Naamwoorden.

36. Men heeft in het Nederlandsch vier naamvallen: eerste naamval (*nominatief*); tweede naamval (*genitief*); derde naamval (*datief*); vierde naamval (*accusatief*).

37. De eerste naamval der zelfstandige naamwoorden neemt in het enkelvoud geen uitgang aan.

38. De tweede naamval eindigt bij de mannelijke en onzijdige woorden in den regel op eene *s* (*sterke* tweede naamval). De vrouwelijke woorden hebben geen uitgang; slechts enkele nemen eene *s* aan, wanneer zij als bepaling voor een ander zelfst. naamwoord staan:

Zij is moeders lieveling. Hebt gij nichtjes brief ontrangen? Tantes schoothondje is weggelopen. Haar dochters vriendin.

39. Soms treft men in den tweeden naamval den uitgang *n* of *en* aan; men noemt dit den *zwakken* tweeden naamval. Dit is het geval:

a. bij de woorden *graaf, heer, hertog, mensch, paus, prins, profeet, vorst* en *hart*.

b. bij alle mannelijke persoonsnamen, die op eene *e* eindigen: *bode, bediende*, enz.

c. bij de als persoonsnamen gebruikte bijvoeglijke naamwoorden: *de blinde, des blinden; de arme, des armen.*

40. Men omschrijft den tweeden naamval, wanneer het woord op een *sisklank* of op *st* eindigt; alleen in deftigen stijl wordt hierop in enkele gevallen eene uitzondering gemaakt: *van den hals; van den post; het teeken des kruises; de heer des huizes; de gaven des geestes.*

41. Den tweeden naamval der eigennamen vormt men door achtervoeging van eene *s*: *Willems boek; Vondels gedichten; Hollands roem.* Eindigt de eigennaam op een klinker dan gebruikt men 's, eindigt hij op eene *s* of eene *x*, dan gebruikt men alleen eene apostrophe; in de twee laatste gevallen is eene omschrijving echter verkieselijk: *Anna's moeder; Sumatra's westkust; de broeder van Cornelis of Cornelis' broeder; de geschriften van Marnix of Marnix' geschriften.* Bij aardrijkskundige namen, die op een *sisklank* uitgaan, wordt de tweede naamval altijd omschreven: *de hoogeschool van Parijs; de golf van Napels.*

42. De derde naamval der mannelijke en onzijdige woorden ging vroeger in het enkelvoud op eene *e* uit. Hiervan vindt men thans nog enkele voorbeelden: *Gode welgevallig; den lande bewezen diensten; de haren rezen hem te berge; ten huize; ten getale; bij monde; onder eede; advocaat van den lande, enz.*

43. Het meervoud der zelfstandige naamwoorden eindigt op *s*, *en*, *n*, *eren*. Vroeger ging het meervoud dikwijls uit op *e*, vandaar nog: *onder de voet (voor voete) geraken; een pak slaag (voor slage) krijgen; op de been (voor beene) komen.*

44. Eene 's nemen aan de *vreemde* woorden, die eindigen op een volkomen klinker: *massa's, motto's, paraplu's*; doch de Nederlandsche woorden *ega, ra* en *vla* hebben tot meervoud *Legaas, raas* en *vlaas.*

De eigennamen volgen in het meervoud denzelfden regel als bij de vorming van den tweeden naamval (§ 41). Sometijds vormen zij hun meervoud door *en*: *de Trompen*; *de De Witten*.

45. Sommige woorden kunnen hun meervoud vormen door *s* of door *en*; de vorm op *en* is in dat geval dikwijls deftiger: *Hij heeft vele vogels in de kooi. De vogelen zongen een loflied aan God. Men verkoopt hier bezems. Het huis werd met bezemen gekeerd* (= *geveegd*, van het werkw. *keren*). *Vele teekens duiden den weg aan. De teekenen des tijds waren ongunstig.*

46. De zelfst. naamw., eindigende op *ee*, vormen hun meervoud door achtervoeging van *en*; die, welke eindigen op *or*, kunnen eene *s* of *en* aannemen: *thee* — *theeën*; *zee* — *zeeën*; *senator*, *senators* of *senatoren*; *professors* of *professoren*.

Deze laatste regel geldt ook voor de woorden op *ie*, indien de klemtoon niet op de *ie* valt: *tralie*, *traliën* of *traliën*; *provincie*, *provincies* of *provinciën*; doch *melodie*, *melodieën*; *genie*, *genieën*.

De woorden, die eindigen op *ier* en *eur*, vormen meestal, als zij personen aanduiden, hun meervoud op *s*: *portiers*, *viziers*, *mineurs*, *directeurs* (ook *directeuren*); als zaaknamen hebben zij in den regel *en*: *portieren*, *vizieren* (van een helm), *humeuren*.

Eindigt een zelfst. naamw. op eene toonlooze *e*, dan vormt men bij de *Nederlandsche* woorden het meervoud door achtervoeging van eene *n*, bij de *vreemde* woorden en bij *lente* door achtervoeging van eene *s*: *groenten* (ook *groentes*), *gedaanten*, *horloges*, *modes*, *stores* (gordijn), *tantes*, *lentes*.

47. Bij sommige woorden is verschil van beteekenis, naarmate men het meervoud vormt door *s* of *en*. De voornaamste zijn: *hemels*, bovengedeelten van ledekanten; *hemelen*, uitspaniel. *letters*, teekens; *letteren*, brief of letterkunde.

middels, middellijven; *middelen*, om tot een doel te geraken.
redens, deelen van eene vergelijking; *redenen*, oorzaken.
studies, schetsen van een' schilder; *studiën*, oefeningen.
wapens, van een vorstelijk of adellijk geslacht; *wapenen* (ook *wapens*), middel om zich te verdedigen.

48. Eenige onzijdige woorden hebben zoowel een meervoud op *en* als op *eren*; men is echter gewoon hier dan verschil van beteekenis aan te nemen:

beenen (ledematen en dierknoken) — *beenderen* (menschelijk gebeente).

bladen (kelkbladen, bladen van eene schroef, van eene tafel of een boek) — *bladeren* (van boomen).

kleeden (vloerkleeden, dekkleeden) — *kleederen*, *kleeren* (kleedingstukken).

Naast het meervoud van het verkleinwoord *kleedje*, nl. *kleedjes*, heeft men ook *kleertjes*. Het eerste beteekent *dekkleedjes* of *japonnetjes*, het laatste *kleine kleedingstukken*. Vergelijk ook *blaadjes* naast *bladertjes*; *eitjes* naast *eiertjes*; *lammetjes* naast *lammertjes*; *raadjes* naast *radertjes*, alle evenwel zonder verschil in beteekenis.

49. Sommige woorden veranderen in het meervoud hun stamklinker: *schip* — *schepen*; *gelid* — *gelederen*; *spit* — *speten*; men lette vooral op *rif* (klip of geraamte), dat in het meervoud *riffen* heeft. In de beteekenis van *plooi in het zeil* luidt het meervoud *reven* (ook meerv. van *reef*, in dezelfde beteekenis). *Lidmaat* heeft in het meerv. *lidmaten* (lid van een kerkgenootschap); onder *ledematen* (meerv. van *lid*) verstaat men de *armen en beenen*.

50. Men lette ook op het meervoud van *lende*, nl. *lendenen*; *rede*, *redenen* (alleen in samenstellingen als: *leerredenen*, *lijkredenen*; is het niet samengesteld, dan gebruikt men voor het

meervoud *redevoeringen*); *kleinood*, *kleinooden* of *kleinoodiën*; *sieraad*, *sieraden* of *sieradiën*.

51. De woorden, die samengesteld zijn met *man* en een beroep of een *ambt* aanduiden, hebben *lieden* of *lui* in het meervoud: *timmerlieden*, *timmerlui*; *staatslieden*, *werklieden*. Ook *leidsman*, *scheidsman* en *zagsman* vormen hun meervoud op *lieden*.

Naamvallen.

52. In den eersten naamval staat :

a. het **onderwerp** (*subject*): *De jongen loopt. De hond wordt geslagen.*

b. de **aangesproken persoon** (*vocatief*): *Beste vriend!*

c. het **naamwoordelijk deel van het gezegde** (*praedicaats nomen*): *Dexe man is een flinke arbeider. Hij wordt spoedig tweede klerk. Die vrouw dunkt mij eene geschikte verpleegster, enz*

Van een naamwoordelijk deel van het gezegde is alleen sprake bij de **koppelwerkwoorden**, dus bij: *zijn*, *worden*, *blijven* (voortdurend zijn), *schijnen* (het uiterlijk hebben van), (*ge*)*lijken*, *heeten*, *bljken*, *dunken*, *voorkomen*.

Het naamw. deel van het gezegde is dat woord (met of zonder bepalingen), hetwelk door een dezer werkwoorden wordt *gekoppeld* aan het onderwerp en hieraan eene *hoedanigheid*, een *toestand* of eene *betrekking* toekent. Den vorm van het werkwoord noemt men dan *werkwoordelijk deel* van het gezegde. Het naamwoordelijk- en het werkwoordelijk deel maken dus samen het gezegde uit.

d. de **bijstelling** (*appositie*) bij een zelfst. naamw. in den eersten naamval.

Onder eene bijstelling verstaat men *een anderen naam* voor een reeds genoemden persoon of zaak; die tweede naam wordt hieraan dan als bepaling toegevoegd.

In het algemeen kan men zeggen, dat de bijstelling in denzelfden naamval staat als het bepaalde woord, uitgezonderd, wanneer dit in den *tweeden* naamval staat. In dit geval plaatst men in den regel de bijstelling in den *vierden* naamval: *Jan, de kruidenier, is een flinke vent. Wij laxen de psalmen Davids, den dichter der oudheid. Maurits gaf bevel, Oldenbarneveld, den grijzen staatsman, gevangen te nemen.*

Onder de bijstelling rekent men ook de zelfstandige naamwoorden, die achter een ander zelfst. naamw. staan, en eene stof aanduiden, waaruit eene zelfstandigheid bestaat, of eene soort, waartoe eene zelfstandigheid behoort. Zoo schrijft men: *Dit is een glas goede roode wijn. Wij dronken eene flesch goeden rooden wijn. Ik heb eene kruik zwarten inkt gekocht.*

53. Bij den *tweeden* naamval verdient, behalve hetgeen reeds over de bijstelling is gezegd, ook nog opmerking, dat sommige werkwoorden in den *hoogeren* stijl den genitief van een *persoonlijk voornaamwoord* kunnen regeeren. Die werkwoorden zijn: *zich erbarmen, zich ontfermen, zich herinneren, gedenken*, benevens enkele andere. *Erbarm u onzer. Ontferm u zijner. Herinner u mijner. Gedenk hunner.*

54. Ook enkele bijvoeglijke naamwoorden kunnen heden nog in *hoogeren* stijl den genitief regeeren, als: *kundig, onkundig, genadig, gedachtig, indachtig, waard, waardig, vol en schuldig* (in de uitdrukking: *des doods schuldig*). — *Hij is der zake kundig. Wees onzer genadig. Dat is uwer niet waardig. Het is der moeite niet waard.*

In den gewonen stijl staat het zelfstandig naamwoord bij deze adjectieven in den *vierden* naamval; zie § 56 d.

55. In den *derden* naamval staat het **belanghebbend** voorwerp: *Wij kochten dien kinderen wat speelgoed. Hij schonk zijnen redders eene groote belooning. Den overwinnaars werd een lauwerkrans aangeboden.*

Verder lette men op den zoogenaamden datief van *bezit*, dien men kan vervangen door een *tweeden* naamval of een *bezit*-

f De kogels vlogen hem over het hoofd, waarvoor
men ook zeggen kan: De kogels vlogen
over zijn hoofd.

telijk voornaamwoord: *Hij schoot den haas* (datief) *den staart af*, waarvoor men ook kan zeggen: *Hij schoot den staart van den haas af*. *Hij trof den vijand in de borst*, waarvoor men ook zou kunnen zeggen: *Hij trof den vijand in zijne borst*.

56. Een woord staat in den vierden naamval:

a. als **lijdend voorwerp** bij een overgankelijk (transitief) werkwoord (zie § 101 en 102): *Hij eet brood*. *Jan timmert een hok*.

b. na een **voorzetsel**: *Hij klom in den boom*. *Wij gaan naar den schouwburg*.

c. als bepaling van **plaats, tijd of hoeveelheid**:

Hij liep de brug over. *Hij is den berg afgedaald*. *Zij was dien dag ongesteld*. *Den 31sten Augustus verjaart onze Koningin*. *Die hoed kost eenen rijksdaalder*. *Die stok is eenen meter lang*.

d. wanneer het geregeerd wordt door een der bijvoeglijke naamwoorden *bewust, bijster, deelachtig, gedachtig, getroost, gewaar, gewoon, indachtig, kwijt, machtig, meester, moe, schuldig, vol, waard, waardig, zat*. — *Wij raakten het spoor bijster*. *De moordenaar was den dood getroost*. *Ik ben dat gejammer moe*. *De vijand was den bergpas meester*.

57. Bij sommige werkwoorden komt naast het lijdend voorwerp nog een zelfstandig naamwoord in den 4den naamval te staan, dat de *betrekking* of de *hoedanigheid* van dat voorwerp aanduidt. Die werkwoorden zijn o. a. *achten, prijzen, rekenen, noemen, schelden, vinden, maken, aanstellen, verklaren, beschouwen*. Dikwijls wordt voor dien tweeden vierden naamval als geplaatst: *Zij achten dit eenen slechten maatregel*. *Men noemt Willem van Oranje den Vader des Vaderlands*. *Die koopman stelde dien armen man als eersten bediende aan*. *De Nederlanders beschouwden het Engelsche volk als hunnen natuurlijken vijand*.

Bij eene omzetting in den lijdenden vorm worden de twee vierde naamvallen natuurlijk twee *eerste* naamvallen: *Door dien koopman werd die arme man als eerste bediende aangesteld.*

58. Er zijn eenige overgankelijke werkwoorden, die, hetzij een persoonsnaam, hetzij een zaaknaam in den *vierden* naamval bij zich kunnen hebben. Gebeurt het, dat zoowel de persoonsnaam als de zaaknaam in denzelfden zin voorkomen, dan staat de eerste in den *derden* naamval, de tweede in den *vierden* of de eerste staat in den *vierden* naamval en de tweede krijgt een voorzetsel voor zich: *Hij vraagt iemand* (4). *Hij vraagt iets* (4). *Hij vraagt iemand* (3) *iets* (4). *Hij vraagt iemand* (4) *om iets* (4).

Zoo ook: *Iemand* (3) *de rekening* (4) *betalen* en *iemand* (4) *met guldens betalen*. *Iemand* (3) *een boek verzoeken* of *iemand* (4) *om een boek verzoeken, vragen, bidden, smeeken*. *Iemand* (3) *de Nederlandsche taal* (4) *onderwijzen* of *iemand* (4) *in de Nederlandsche taal onderwijzen*. *Iemand* (4) *leeren*. *Eene les* (4) *leeren*. *Iemand* (3) *schaatsenrijden* (4) *leeren*.

59. Men lette ook op zinnen als: *Het is den Moriaan gewasschen*. *Het is beter hard geblazen dan den mond gebrand*, waarin de woorden *Moriaan* en *mond* in den vierden naamval staan.

Ook schrijve men: *Nu den vijand aangevallen!* *Den hond in het water geworpen!* *Thans den lofzang aangeheven!* enz., waarin eveneens de woorden *vijand*, *hond* en *lofzang* in den vierden naamval staan, zooals blijkt uit *Hem koning gekroond!* Het verleden deelwoord heeft hier de kracht van de gebiedende wijs.

HOOFDSTUK IV.

Het bijvoeglijk naamwoord.

60. De verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord (*adjectief*) wordt als bekend verondersteld. Alleen zij hier herinnerd aan de verbuiging der bijv. naamwoorden en deelwoorden, die als persoonsnamen worden gebruikt. Hunne verbuiging is dan gelijk aan die der persoonsnamen op *e*: *de arme, des armen* of *der arme, den arme* of *de(r) arme, den arme* of *de arme*; meervoud: *de armen, der armen, den armen, de armen*. — *Armen zoowel als rijken werden door den vorst vriendelijk bejegend.*

61. Dikwijls gebeurt het, dat achter een bijvoeglijk naamwoord een reeds genoemd zelfstandig naamwoord is verzwegen. In dit geval volgt het *adjectief* de gewone verbuiging: *Arme menschen zoowel als rijke werden door den vorst vriendelijk bejegend. De dappere soldaten werden beloond, de lafhartige gestraft.*

62. Het bijvoeglijk naamwoord, dat voor een zelfstandig naamwoord is geplaatst, komt hiermede in geslacht, getal en naamval overeen.

In dit geval zegt men, dat het *attributief* (als bepaling) is gebruikt; wordt het door middel van een werkwoord met het

zelfstandig naamwoord verbonden, dan blijft het onverbogen en is alsdan *praedicatief* (als gezegde) gebruikt: *De goede man. De man is goed.*

63. Gaat een der woorden *een, geen, eenig, menig, ieder, elk, zeker, welk* aan het bijv. naamw. vooraf, dan blijft dit in het mannelijk enkelvoud voor *persoonsnamen*, 1sten en 4den naamval, *onverbogen*, wanneer het eene hoedanigheid van den persoon aanduidt in zijne **betrekking** of **waardigheid**: *Thorbecke was een bekwaam staatsman. Frederik Hendrik was een groot veldheer. Men hield hem voor een goed jager. Men stelde een oud zeekapitein aan als commissaris van politie.*

64. Uit het gebruik is genoegzaam bekend, wanneer een bijv. naamw. niet wordt verbogen. Alleen zij hier opgemerkt, dat men de adjectieven, eindigende op **en**, benevens de verleden deelwoorden der sterke werkwoorden en de vergrootende trappen ter wille van de welluidendheid eveneens liefst *onverbogen* laat: *Hij werd door zijne eigen makkers verlaten. Zijne verheven denkbeelden vonden weinig ingang. Wij maakten gisteren eene veel grooter wandeling dan gij.*

65. De trappen van vergelijking worden in het Nederlandsch gevormd door achtervoeging van *er* voor den vergrootenden trap (*comparatief*) en van *st* voor den overtreffenden trap (*superlatief*): *groot, grooter, grootst*. Gaat het adjectief op eene *e* uit, dan valt deze bij de vorming van den comparatief en den superlatief weg: *blijde, blijder, blijdst*. Eindigt het adjectief op eene *s* of *sch*, dan valt in den superlatief de *s* van den uitgang *st* weg: *loos, looste; wijs, wijste; frisch, frische*. Ter wille van de welluidendheid omschrijft men door middel van *meest* den superlatief der adjectieven, welke uitgaan op **st**: *het meest juiste antwoord*.

Meestal geschiedt dit ook bij de adjectieven, die eindigen op **sch**: *de meest valsche aantijgingen*.

66. Omschrijving van den comparatief door middel van *meer* heeft plaats, wanneer men van eene zelfstandigheid twee hoedanigheden met elkaar vergelijkt, waarvan de eene in grooter mate aanwezig is dan de andere: *Die kamer is meer lang dan breed. Uwe meubels zijn meer fraai dan degelijk. Deze jongen is meer slim dan verstandig. Die stof is meer sterk dan fraai.*

67. Men lette er op, hoe men in de schrijftaal na den comparatief het voegwoord **dan** behoort te gebruiken en niet, zooals dikwijls in de spreektaal geschiedt, *als*. Ook *na ander, anders, geen, niets, nergens* en *elders* moet het voegw. **dan** gebruikt worden: *Hij kent geen ander genot, dan zijne medemenschen te helpen. Lodewijk de Vrome was een geheel ander vorst, dan zijn vader Karel de Groote. Die jongen las niets, dan rooververhalen. Hij komt nergens, dan bij zijne beste vrienden. Hij is steeds elders, dan waar hij behoort te zijn.*

HOOFDSTUK V.

Het Voornaamwoord.

68. De voornaamwoorden (*pronomina*) onderscheidt men in de volgende soorten: persoonlijk (*personalia*), bezittelijke (*possessiva*), aanwijzende (*demonstrativa*), vragende (*interrogativa*), betrekkelijke (*relativa*), onbepaalde (*indefinita*).

Duidt een voornaamwoord eene zelfstandigheid aan, dan zegt men, dat het *zelfstandig* gebruikt is: *Hij wandelt. Die hoed is de mijne. Sommigen zeggen, dat hij ongelijk heeft. Dient het om eene zelfstandigheid nader te bepalen, dan is het bijvoeglijk gebruikt: Mijn huis is verkocht. Wij lezen dezelfde courant. Dexe knaap is een deugniet.*

Persoonlijke voornaamwoorden.

69. De verbuiging van het persoonlijk voornaamwoord luidt aldus:

	1 ^{ste} pers. enkelv.	meerv.	2 ^{de} pers. enkelv. en meerv.
Nom.	<i>ik.</i>	<i>wij, we.</i>	<i>gij (ge).</i>
Gen.	<i>mijns.</i>	<i>ons.</i>	<i>uws.</i>
	<i>mijner.</i>	<i>onzer.</i>	<i>uwer.</i>
Dat.	<i>mij.</i>	<i>ons.</i>	<i>u.</i>
Acc.	<i>mij.</i>	<i>ons.</i>	<i>u.</i>

In het enkelv. wordt in den gemeenzamen stijl ook *jij, je, jou* en in het meervoud *jehui, jullie* gebruikt.

3de persoon enkelvoud.

	mannelijk.	vrouwelijk.	onzijdig.
Nom.	<i>hij (i).</i>	<i>zij (ze).</i>	<i>het (t).</i>
Gen.	<i>zijns.</i> <i>zijner.</i>	<i>haars.</i> <i>harer.</i>	
Dat.	<i>hem (em).</i>	<i>haar (er).</i>	<i>het (t).</i>
Acc.	<i>hem (em).</i>	<i>haar (er, ze).</i>	<i>het (t).</i>

3de persoon meervoud.

	mannelijk	vrouwelijk.	onzijdig.
Nom.	<i>zij (ze).</i>	<i>zij (ze).</i>	<i>zij (ze).</i>
Gen.	<i>huns.</i> <i>gelijke om.</i> <i>hunner.</i>	<i>haars. zelfs wil</i> <i>harer.</i>	<i>huns.</i> <i>hunner.</i>
Dat.	<i>hun.</i>	<i>haar (er).</i>	<i>hun.</i>
Acc.	<i>hen (ze).</i>	<i>haar (er, ze).</i>	<i>hen (ze).</i>

70. In plaats van *gij* zegt men dikwijls *U* (eene afkorting van *Uwe Edelheid*), waarachter men naar verkiezing den tweeden of den derden persoon van het werkwoord kan gebruiken: *U kan gaan* of *U kunt gaan*.

In de uitdrukkingen *u aller, u beider* is *u* eene afkorting van den tweeden naamval meerv. *uwer*. Zoo ook zegt men *ons aller, hun aller, ons beider, hun beider*, waarin *ons* en *hun* staan voor het oorspronkelijke *onzer* en *hunner*.

71. De vormen *mijns, uws, zijns, huns* en *haars* komen alleen voor in verbinding met *zelfs* en *gelijke*, dus: *mijns gelijke, om mijns zelfs wil*, enz. De tweede naamval op *er* komt somtijds ook voor bij de in § 53, 54 genoemde werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

72. Een ouden tweeden naamval meervoud *er* (van *hen, van haar*) ontmoet men o.a. in zinnen als: *Ik ken er, die dit*

nooit geweten hebben. Hoeveel appelen hebt gij daar? Ik heb er zes.

Bezittelijke voornaamwoorden.

73. De bezittelijke voornaamwoorden worden alle op dezelfde wijze verbogen, uitgezonderd **ons**, dat in den eersten naamval mannelijk enkelvoud **onze** luidt.

	Enkelvoud.			Meervoud
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>mijn.</i>	<i>mijne.</i>	<i>mijn.</i>	<i>mijne.</i>
Gen.	<i>mijns.</i>	<i>mijner.</i>	<i>mijns.</i>	<i>mijner.</i>
Dat.	<i>mijnen.</i>	<i>mijne(r).</i>	<i>mijn(en).</i>	<i>mijnen.</i>
Acc.	<i>mijnen.</i>	<i>mijne.</i>	<i>mijn.</i>	<i>mijne.</i>

74. Staan de bezittelijke vnv. in de plaats van zelfstandige naamwoorden, en worden zij voorafgegaan door het bepalend lidwoord (*de* of *het*), dan worden zij verbogen als een mannelijk zelfst. naamw., dat eindigt op *e*, dus als *bode*, *getuige*, enz.

Ik blijf geheel de uwe. Ik noem mij geheel den uwe. Die vader heeft de zijnen hartelijk lief.

Is echter het zelfst. naamw. reeds genoemd, dan wordt het voornaamwoord verbogen als een gewoon bijvoeglijk naamwoord.

Mijn broeder en de uwe gingen wandelen. De dagen mijns broeders en die des uwen zijn geteld. Ik heb het mijnen broeder en den uwen gezegd. Ik zag mijnen broeder en den uwen wandelen.

In het meervoud eindigt het voornaamwoord in dit geval overal op eene *e*, behalve in den derden naamval, waar de uitgang *en* luidt: *Daar gaan mijne broeders en de uwe. Ik heb het mijnen broeders en den uwen gezegd.*

75. Ten slotte zij nog opgemerkt, dat men voor een bezit-

telijk voornaamw., dat bijvoeglijk gebruikt is, *nooit* het lidwoord plaatst. Men schrijve dus niet *ter* (= *te der*) *zijner eer*, *ten* (= *te den*) *mijnen huize*, *ten mijnen kantore*, *ten mijnent*, doch *te zijner eer*, *te mijnen huize*, *te mijnen kantore*, *te mijnent*.

Aanwijzende voornaamwoorden.

76. De aanwijzende voornaamwoorden zijn: *dexe*, *die*, *gene*, *degene*, *dexelfde*, *zulk*, *zoodanig*, *zelf*.

De verbuiging van *dexe* en *die* luidt als volgt:

	Enkelvoud.		Meervoud	
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>dexe.</i>	<i>dexe.</i>	<i>dit.</i>	<i>dexe.</i>
Gen.	<i>dexes.</i>	<i>dexer.</i>	(<i>dexes</i>).	<i>dexer.</i>
Dat.	<i>dexen.</i>	<i>dexe(r).</i>	(<i>dexen</i>).	<i>dexen.</i>
Acc.	<i>dexen.</i>	<i>dexe.</i>	<i>dit.</i>	<i>dexe.</i>
Nom.	<i>die.</i>	<i>die.</i>	<i>dat.</i>	<i>die.</i>
Gen.	<i>diens.</i>	<i>dier.</i>	—	<i>dier.</i>
Dat.	<i>dien.</i>	<i>die(r).</i>	<i>dien.</i>	<i>dien.</i>
Acc.	<i>dien.</i>	<i>die.</i>	<i>dat.</i>	<i>die.</i>

77. Zelfstandig en voor *personen* gebruikt, luidt het meerv. in den eersten en vierden naamval *dexen*. *Maurits dankte in 1618 te Utrecht de waardgelders af; dexen legden na eenigen tegenstand de wapens neder.*

Geheel op dezelfde wijze als *dexe* wordt *gene* verbogen, doch voor het onzijdig enkelv. wordt *gindsch* gebruikt.

De 3de naamv. enkelv. vrouw. *dexer* en *dier* komt alleen in enkele uitdrukkingen voor, als *te dexer (dier) plaatse*; *in dier roege*, enz.

Den 2^{den} naamv. enkelv. onz. *dexes* treft men o. a. aan in de uitdrukkingen: *schrijver dexes, steller dexes, brenger dexes*; den derden naamv. *dexen* en *dien* in: *bij dextr (dien), door dextr (dien), indien, bozendien, buitendien, uit dien hoofde, met dien verstande, dientengevolge, enz.*

78. Het aanw. voornaamw. *degene* wordt op de volgende wijze verbogen:

	Enkelvoud.			Meerv.
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>degene.</i>	<i>degene.</i>	<i>datgene (hetgeen).</i>	<i>degenen</i>
Gen.	<i>desgenen.</i>	<i>dergene.</i>	—	<i>dergenen.</i>
Dat.	<i>dengene.</i>	<i>degene.</i>	—	<i>dengenen.</i>
Acc.	<i>dengene.</i>	<i>degene.</i>	<i>datgene (hetgeen).</i>	<i>degenen.</i>

Het eerste deel wordt dus als het lidwoord verbogen, het tweede gedeelte als een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord.

79. Op dezelfde wijze verbuigt men ook *dexelfde*, wanneer het zelfstandig is gebezigd en dus in de plaats staat van een zelfstandig naamwoord. Wordt het gevolgd door een zelfst. naamw., en is het derhalve bijvoeglijk gebruikt, dan luidt de verbuiging als volgt:

	Enkelvoud.			Meerv.
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>dexelfde.</i>	<i>dexelfde.</i>	<i>hetxelfde ('t xelfde.)</i>	<i>dexelfde.</i>
Gen.	<i>desxelfden.</i>	<i>derxelfde.</i>	—	<i>derxelfde.</i>
Dat.	<i>denxelfden.</i>	<i>dexelfde.</i>	—	<i>denxelfden.</i>
Acc.	<i>denxelfden.</i>	<i>dexelfde.</i>	<i>hetxelfde ('t xelfde.)</i>	<i>dexelfde.</i>

80. De voornaamwoorden *xoodanig* en *xulke* worden in het enkelvoud altijd gevolgd door *een* en dan niet verbogen. In het meervoud is hunne verbuiging gelijk aan die der bezittelijke voornaamwoorden; zelfstandig gebruikt en voorafgegaan door het lidwoord, nemen zij in het meervoud in alle naamvallen.

den uitgang en aan: *Zulk een man is niet te vertrouwen. Zoodanige menschen verdienen geholpen te worden. Die jongens hebben slecht opgepast; de zulken krijgen geene belooning.*

81. Het voornaamwoord *zelf* kan geheel *onverbogen* blijven. Wil men het verbuigen, dan neemt het in den derden en vierden naamval mannelijk enkelv. en in den derden naamv. meervoud den uitgang en aan, en in alle andere voorkomende naamvallen (uitgezonderd in den 2^{den} naamv. mann. enkelv.) eene e.

	Enkelvoud.			Meervoud
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>zelve.</i>	<i>zelve.</i>	<i>zelve.</i>	<i>zelve.</i>
Gen.	<i>zelfs.</i>	—	—	<i>zelve.</i>
Dat.	<i>zelven.</i>	<i>zelve.</i>	—	<i>zelven.</i>
Acc.	<i>zelven.</i>	<i>zelve.</i>	<i>zelve.</i>	<i>zelve.</i>

De tweede naamval enkelv. *zelfs* komt alleen voor in de uitdrukkingen *om mijns, uws, haars, enz. zelfs wil.*

Vragende voornaamwoorden.

82. De vragende voornaamwoorden zijn: *wie, welke* en *hoo-danig*. De verbuiging van *wie* luidt als volgt:

	Enkelvoud.			Meervoud.	(onz. ont-breekt).
	mann.	vrouw.	onz.	van het mann. en vrouw.	
Nom.	<i>wie.</i>	<i>wie.</i>	<i>wat.</i>	<i>wie.</i>	
Gen.	<i>wiens.</i>	<i>wier.</i>	—	<i>wier.</i>	
Dat.	<i>wien.</i>	<i>wie.</i>	<i>wat.</i>	<i>wien.</i>	
Acc.	<i>wien.</i>	<i>wie.</i>	<i>wat.</i>	<i>wie.</i>	

In de plaats van den 2^{den} naamv. enkelv. onz. bezigt men *waarvan*, en voor den derden naamval in den regel *waaraan*. Ook zegt men nooit *van wat, in wat, met wat* enz., doch

waarvan, waarin, waarmede; dus men gebruikt niet *wat* met een voorzetsel, doch bezigt hiervoor het bijwoord *waar* met een ander bijwoord.

83. *Hoedanig* wordt in het enkelvoud in den regel gevolgd door *een* en blijft dan onverbogen. In het meervoud volgt het de verbuiging van een bijvoeglijk naamwoord: *Hoedanig een jongen is hij? Hoedanige menschen wonen in Amerika?*

Betrekkelijke voornaamwoorden.

84. De betrekkelijke voornaamwoorden zijn: *die* en *welke*. De verbuiging van het eerste luidt als volgt:

	Enkelvoud.			Meervoud.
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>die.</i>	<i>die.</i>	<i>dat, wat.</i>	<i>die</i>
Gen.	<i>wiens.</i>	<i>wier.</i>	<i>waarvan.</i>	<i>wier.</i>
Dat.	<i>wien.</i>	<i>wie.</i>	<i>dat, waaraan.</i>	<i>wien.</i>
Acc.	<i>dien (wien).</i>	<i>die (wie).</i>	<i>dat, wat.</i>	<i>die (wie).</i>

85. Na voorzetsels worden de vierde naamvallen *wien* en *wie* gebruikt; de eerste en vierde naamval onz. *wat* bezigt men na *dat, al, alles, datgene ('t gene)*.

De tweede naamvallen *wiens* en *wier* gebruikt men liefst voor *personen*; van *zaken* sprekende, bezigt men dikwijls *waarvan*, den tweeden naamval enkelv. van het onzijdig geslacht, doch de vormen *wiens* en *wier* zijn volstrekt niet uitgesloten.

Nooit gebruikt men een voorzetsel met *wat*, doch altijd *waar* verbonden met een ander bijwoord: *Het paard, waarover* (niet over *wat*) *ik spreek, behoort mijnen oom. Het huis, waaraan veel vertimmerd is, wordt morgen verkocht.* Dikwijls geschiedt dit ook, wanneer men van *personen* spreekt: *De jongen, waarover*

(voor over wien) *gij mij gesproken hebt, is heden bij mij geweest.*

86. De verbuiging van het betrekk. voornaamwoord *welke* luidt als volgt:

	Enkelvoud.			Meervoud.
	mann.	vrouw.	onz.	van alle geslachten.
Nom.	<i>welke.</i>	<i>welke.</i>	<i>hetwelk.</i>	<i>welke.</i>
Gen.	<i>welks.</i>	<i>welker.</i>	<i>welks.</i>	<i>welker.</i>
Dat.	<i>welken.</i>	<i>welke.</i>	<i>waaraan.</i>	<i>welken.</i>
Acc.	<i>welken.</i>	<i>welke.</i>	<i>hetwelk.</i>	<i>welke.</i>

Van personen sprekende, gebruikt men meestal in den 2den naamval mann. enkelv. niet *welks*, doch *wiens*.

87. De betrekkelijke voornaamwoorden verbinden een bijzin met een of ander zelfstandig naamwoord of voornaamwoord uit den hoofdzin en maken tevens een deel uit van dien bijzin. Dat zelfst. naamw. of voornaamw. wordt het *antecedent* genoemd, waarmede het betrekkelijk voornw. in *getal* en *geslacht* overeenkomt. De naamval hangt af van de betrekking, die het voornaamwoord in den *bijzin* bekleedt: *De man, dien gij gewond hebt, is aan zijne kwetsuur overleden.*

88. Ook *wie* en *wat* kunnen als betrekkelijke voornaamwoorden beschouwd worden in de beteekenis van *alwie* en *alwat*: *Wie mijne meening is toegedaan, zegge het. Wien niets gevraagd wordt, zwijge. Wat goed is, moet geprezen worden.*

Onbepaalde voornaamwoorden.

89. De onbepaalde voornaamwoorden zijn: *men, iemand, niemand, iets, niets, ieder, een ieder, iedereen, een iegelijk, elk, elkeen, elkander, malkander, zeker.*

Van deze voornaamwoorden worden slechts enkele verbogen. Zoo nemen *iemand* en *niemand* in den tweeden naamval eene *s*

aan, terwijl *zeker* verbogen wordt als een bijvoeglijk naamwoord.

90. In de plaats van *iets*, *niets*, *alles*, voorafgegaan door een voorzetsel, gebruikt men somtijds ook *ergens*, *nergens*, *overal*, gevolgd door een bijwoord. *Hij peinsde over iets* of *ergens over*. *Hij weet van niets* of *nergens van*. *Hij weet van alles wat* of *overal wat van*.

Het Telwoord.

91. Aangaande de verbuiging der bepaalde hoofdtelwoorden zij alleen opgemerkt, dat men niet moet schrijven *duizende* doch *duizenden* *menschen juichten de Koningin toe*; zoo ook *honderden brooden werden dien winter uitgedeeld*. Het telwoord is hier als zelfstandig naamwoord gebruikt en beteekent *duizendtal*, *honderdtal*.

Ook lette men er op, de samenstellingen met *honderd* in één woord te schrijven: *De vloot bestond uit driehonderd schepen en was bemand met dertig duizend (in twee woorden) matrozen en soldaten*.

92. Het telwoord *beide* komt natuurlijk alleen in het meervoud voor en wordt aldus verbogen: *beide*, *beider*, *beiden*, *beide*. Wordt het zelfstandig gebruikt en van personen gezegd, dan luidt de 1ste en 4de naamval *beiden*: *Lodewijk en Hendrik van Nassau zijn beiden op de Mookerheide gesneuveld*.

93. Geheel op dezelfde wijze worden ook verbogen de onbepaalde telwoorden: *alle*, *eenige*, *enkele*, *ettelijke*, *sommige*, *verscheidene* en *weinige*. *Die soldaten waren allen vermoeid*. *De boeken zullen alle worden ingebonden*.

Het onbep. telw. *menig* komt alleen in het enkelvoud voor, en dan nog niet in den tweeden naamval. De verbuiging is gelijk aan die van de bezittelijke voornaamwoorden.

94. Worden de ranggetallen zelfstandig en voor *personen* gebruikt, dan nemen ook zij in den eersten en vierden naamval meervoud eene *n* aan. *Vele eersten zullen de laatsten zijn. In de 15de eeuw werd in Holland een strijd gevoerd tusschen de Hoekschen en de Kabeljauwschen; tot de eersten behoorden meestal de edelen, tot de laatsten de steden. — In die kamer stonden enkele stoelen en eene tafel; de eerste waren meest alle gebroken.*

95. De soortgetallen eindigen op *hande* en *lei*: *drieërhande, achterhande, elfderhande, twintigerhande; eenerlei, vierderlei.*

Dit *hande* of *lei* wordt achter den ouden tweeden naamval meervoud op *er* der hoofdtelwoorden gevoegd, doch, behalve bij *een, twee, drie, acht, honderd, duizend* en de tientallen, wordt overal voor *er* nog eene *d* ingelascht.

Daar beide uitgangen *hand* en *lei* de beteekenis hebben van *soort*, schrijve men niet: *drieërlei soort laken, tweeërhande soort krijt*, daar het begrip *soort* dan tweemaal zou zijn uitgedrukt.

96. Daar voor *alle* nooit het lidwoord kan staan, is eene uitdrukking als *ten (te den) allen tijde* af te keuren; men schrijve dus *te allen tijde*. Zoo schrijve men ook niet: *de schouwburg begint ten acht uur of uren*, doch wel: *té acht uur of uren* (nooit *ure*).

Het Bijwoord.

97. Bijwoorden (*adverbia*) dienen tot nadere bepaling van een begrip, dat door een werkwoord, een bijvoeglijk naamwoord of een bijwoord wordt uitgedrukt. *Hij spande zich vergeefs in; zijn doel zou hij toch niet bereiken. Zij onderwierpen zich slaafs aan de bevelen van den tiran. Hendrik VIII, koning van Engeland, was een zeer heerszuchtig vorst. Ofschoon hij buitengewoon hard gewerkt heeft, is hij niet in zijn examen geslaagd.*

Het Voegwoord.

98. Voegwoorden (*conjuncties*) dienen om zinnen of deelen van zinnen met elkander te verbinden en wijzen tevens de onderlinge betrekking dier zinnen of deelen van zinnen aan.

Men verwarre dus de voegwoorden niet met de betrekkelijke voornaamwoorden, die een zin verbinden met een *woord* van een anderen zin, en tevens de daardoor genoemde zelfstandigheid aanwijzen. Zoo is in *ik hoor, dat hij komt* het woordje *dat* een voegwoord, daar het den zin *ik hoor* verbindt met *hij komt*. Doch in *het paard, dat den prijs won, is thans verkocht*, heeft *dat* betrekking op het woord *paard* en wijst tevens de zelfstandigheid aan.

Het Voorzetsel.

99. Aangaande de voorzetsels zij opgemerkt, dat zij bij samenstelling met een werkwoord weder *bijwoord* worden. Enkele voorzetsels nemen dan een anderen vorm aan, nl. *van, tot* en *met* worden in dat geval *af, toe, mede: afplukken, toegaan, medegaan*. In *hij liep door de kamer* is *door* dus een voorzetsel, doch *hij liep de kamer door* is het een bijwoord, daar we in dezen zin te doen hebben met het werkw. *dóorloopen*.

100. Behalve de gewone, algemeen bekende voorzetsels zijn er sommige zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamw. en deelwoorden in een bepaalden vorm, die den dienst doen van een voorzetsel en dus door den *vierden* naamval moeten worden gevolgd: *krachtens, trots, wegens, tijdens, ondanks, nevens, langs, ingevolge, gedurende, aangaande, niettegenstaande, nopens, volgens, blijkens, enz.* *Trots allen* tegenstand bleef hij volharden. *Gedurende den* oorlog werd er veel gebrek geleden. *Volgens den* minister van finantiën moeten de belastingen verhoogd worden. *Ingevolge den* last des konings is de misdadiger op vrije voeten gesteld.

HOOFDSTUK VI.

Het Werkwoord.

101. Naar hunne beteekenis worden de werkwoorden (*verba*) verdeeld in **overgankelijke** en **onovergankelijke** werkwoorden.

Kan een werkwoord zoowel in den bedrijvenden (*actief*) als in den lijdenden vorm (*passief*) voorkomen, dan is het overgankelijk (*transitief*); komt het alleen in den bedrijvenden vorm voor, dan is het onovergankelijk (*intransitief*). In den bedrijvenden vorm geeft het werkwoord te kennen, dat iemand of iets eene handeling *verricht*; in den lijdenden vorm, dat eene werking *wordt ondergaan*. *De jongen schrijft eenen brief* (actief). *De brief wordt door den jongen geschreven* (passief). *Wij wandelden gisteren naar Haarlem*.

Het kan gebeuren, dat een intransitief werkw., zooals *wandelen*, toch in den lijdenden vorm voorkomt, zooals in: *er werd in het park druk gewandeld*. Doch dit is slechts *schijnbaar* lijdend, daar er geene zelfstandigheid in den zin voorkomt, die de handeling ondergaat.

Men lette ook op de werkwoorden *baten*, *schaden*, *gehoorzamen*, *gelukwensen*, *verzoeken*, *inschenken*, enz. wier derde naamval, dien zij in den bedrijvenden vorm regeeren, in den lijdenden vorm niet derde naamval blijft, doch eerste naamval wordt: *Dat baat u* (3) *niets*. *Wij wenschen hem* (3)

geluk. Ik heb hem (3) reeds tweemaal ingeschonken. — Gij wordt daardoor niets gebaat. Hij wordt door ons gelukgewenscht. Hij is reeds tweemaal door mij ingeschonken.

102. De zelfstandigheid, die de handeling van het onderwerp ondergaat of er door ontstaat, noemt men het *lijdend voorwerp*: De koopman verkoopt al zijne waren. De timmerman timmert eene schutting.

Zulk een *lijdend voorwerp* komt dus alleen bij *transitieve* werkwoorden voor; dat het in den vierden naamval staat, is bekend.

103. **Wederkeerige** (*reflexieve*) werkwoorden zijn werkwoorden, waarbij onderwerp en voorwerp dezelfde persoon of zaak zijn. Die hond verslikt zich. Het kind wast zich.

104. **Onpersoonlijke** werkwoorden (*impersonalia*) zijn werkwoorden, waarbij het eigenlijke onderwerp verzwegen en vervangen is door het voornaamw. *het*, b.v. *het mist*, *het regent*, *het waait*.

Het kan ook gebeuren, dat het eigenlijke onderwerp achteraan komt te staan, zooals in zinnen als: *Het spijt me*, *dat uw broeder verhinderd is*. *Het verblijdt mij*, *dat gij gekomen zijt*, waarin *dat gij gekomen zijt* het eigenlijke onderwerp is, terwijl *het* voorloopig dat onderwerp aanduidt. Plaatst men het eigenlijke onderwerp voorop, dan verdwijnt het voornaamw. *het*; b.v. *dat gij gekomen zijt*, *verheugt mij*.

105. **Koppelwerkwoorden** zijn werkwoorden, die dienen om eene *hoedanigheid*, een *toestand* of eene *betrekking* (uitgedrukt door een bijvoeglijk naamwoord, een deelwoord of een zelfstandig naamwoord) aan het onderwerp toe te kennen. *Hij is arbeidzaam*. *Zij is gezond*. *Die man is loods*. Zie verder § 52.

106. De werkwoorden worden naar hunne vervoeging (*conjugatie*) verdeeld in twee soorten: *sterke* en *zwakke*. Die der eerste soort vormen hun onvolmaakt verl. tijd (*imperfectum*)

door verandering van den stamklinker, die der tweede soort door achter den stam *de* of *te* te plaatsén. Den uitgang *te* voegt men achter een stam, die eindigt op een *scherpen* medeklinker, doch achter de *f* en *s*, die ontstaan zijn uit *v* en *z*, plaatst men *de*: *stapte, blafte, vreesde, erfde, rolde, schilderde, meende, enz.*

Het verleden deelw. der *sterke* werkw. gaat uit op *en*, dat der *zwakke* op *d* of *t*, naarmate het imperfectum op *de* of *te* uitgaat: *loopen — geloopt; stappen — gestapt; draven — gedraafd; grazen — ge graasd.*

107. Het verl. deelw. neemt in den regel het voorvoegsel (*praefix*) *ge* aan; somtijds wordt dit weggelaten, o. a. bij de werkwoorden, die *onscheidbaar* met een bijwoord verbonden zijn, in welk geval de klemtoon altijd op het werkwoord valt: *doorlôopen, overléggen, misdôen, onderhóuden*, verl. deelw.: *doorlôopen, overlégd, misdáan, onderhóuden*, wel te onderscheiden van *dóorgeloopt, óvergeleegd, misgedaan, óndergehouden*; verder *omringd, weerstrééfd, weerklónken, enz.*

Bij werkwoorden, die met een ander woord zijn samengesteld, kan *ge* tusschen beide deelen in of voorop staan: *ademgehaald, vrijgesproken; gedoodverfd, gegekscheerd, gevrijwaard.*

108. Opmerking verdient, dat in de plaats van een verleden deelwoord de onbepaalde wijs (*infinitief*) moet gebruikt worden, indien onmiddellijk op dat deelwoord een infinitief (ook voorafgegaan door *te*) volgt. *Ik heb het hooren zeggen. Zij heeft dat durven doen. Wij hebben dat pogen te verkrijgen, doch wij hebben gepoogd dat te verkrijgen. De Spanjaarden hebben Engeland trachten te veroveren, doch De Spanjaarden hebben getracht Engeland te veroveren.*

109. Zooals bekend is, worden de voltooiden tijden gevormd door het verleden deelwoord, voorafgegaan door een der vormen van het werkwoord *hebben* of *zijn*.

Aangaande het gebruik van deze hulpwerkwoorden valt o.a. op te merken, dat men bij de werkwoorden, die eene *beweging* aanduiden, het werkw. *hebben* bezigt, wanneer men alleen denkt aan de **verrichte werking**: *ik heb gewandeld, gezwommen, gereisd*. Geeft men echter tevens te kennen, dat men tengevolge van de handeling in een **anderen toestand** is geraakt, dan gebruikt men *zijn*, dus: *Ik ben naar Haarlem gewandeld. Hij is de rivier overgezwommen* (en staat nu aan den anderen kant). *Wij waren naar Utrecht gereisd*.

Dat hierop *zijn* uitgezonderd de werkwoorden *komen* en *gaan*, die altijd met *zijn* worden vervoegd, is bekend.

110. Opmerking verdient, dat het werkwoord **volgen** vervoegd wordt met *hebben*, wanneer het beteekent *navolgen*, dus: *wij hebben zijn' goeden raad gevolgd*; beteekent het echter *na-loopen*, dan gebruikt men het hulpwerkw. *zijn*, dus: *de politie is den dief tot zijne schuilplaats gevolgd*. Ook **opvolgen** wordt in den zin van *nakomen* met *hebben* vervoegd: *wij hebben uw bevel opgevolgd*. In de beteekenis van *volgen op* kan het met *hebben* of met *zijn* worden vervoegd: *Hij is* (of *heeft*) *zijn vader in de zaak opgevolgd*. **Vergeten** wordt vervoegd met *hebben* in de beteekenis van *niet aan iets denken*, dus: *Ik heb vergeten mijn boek mede te nemen*; in die van *uit zijn geheugen verliezen* wordt het vervoegd met *zijn*: *Toen de jongen zijne les zou opzeggen, was hij haar geheel vergeten*. **Beginnen** wordt, intransitief gebruikt, altijd met *zijn* vervoegd, doch *transitief* kan het met *hebben* of met *zijn* vervoegd worden: *Ik ben aan dat boek begonnen. Wij hebben een nieuw hoofdstuk begonnen. Om 9 uur is hij begonnen te werken*.

111. Sommige werkwoorden hebben een *zwakken onv. verl.* tijd en een *sterk verl. deelw.* De voornaamste zijn:

bakken — bakte — gebakken.
 bannen — bande — gebannen.
 braden — braadde — gebraden.
 brouwen — brouwde — gebrouwen (overdr. *gebrouwd*).
 malen — maalde — gemalen.
 scheiden — scheidde — gescheiden.
 spouwen (*splijten*) — spouwde — gespouwen.
 vouwen — vouwde — gevouwen (overdr. *ontvouwd*).
 weven — weefde — geweven.
 zieden — ziedde — gezoden.

Omgekeerd heeft het werkw. *wexen* thans een zwak verleden deelw. *geweest*; in den zin van *voormalig* komt het sterke verl. deelw. *gewexen* nog voor in: *een gewexen burgemeester; een gewexen zeeofficier*, enz.

112. Enkele werkwoorden hebben een zwak en een sterk imperfectum; het laatste is in den regel deftiger: *raadde, ried; stootte, stiet; waschte, wiesch; pleegde* (bedreef), *placht* (was gewoon). Weer andere werkwoorden worden geheel zoowel zwak als sterk vervoegd, zooals: *schuilen, schuilde, geschuild* of *school, gescholen; schrikken, schrikte, geschrikt* of *schrok, geschrokken*.

113. Ook zijn er eenige werkwoorden, die in de onbep. wijs denzelfden vorm vertoonen, doch overigens eene verschillende vervoeging en eene verschillende beteekenis hebben:

krijgen (ontvangen), *kreeg, gekregen*.
krijgen (krijg voeren, oorlogen), *krijgde, gekrijgd*.
malen (fijn maken), *maalde, gemalen*.
malen (schilderen, zich bekommeren, zeuren), *maalde, gemaald*.
pluizen (pluizen uittrekken), *ploos, geplozen*.
pluizen (pluizen afgeven), *pluisde, gepluisd*.
prijzen (loven), *prees, geprezen*.
prijzen (van prijzen voorzien, bv. winkelgoederen), *prijdsde, geprijdsd*.

scheppen (vormen, maken), *schiep*, *geschapen*.

scheppen (putten), *schepte*, *geschept* (bv. *vermaak*, *vreugde*
scheppen, *een luchtje scheppen*, enz).

scheren (snijden), *schoor*, *geschoren*.

scheren (bewegen), *scheerde*, *gescheerd* (vgl. *zich wegscheren*).

stijven (stijf maken), *steef*, *gesteren*.

stijven (versterken), *stijfde*, *gestijfd* (bv. *iemand in zijn voor-*
nemen stijven, *de kas stijven*).

tijgen (trekken), *toog*, *getogen*.

tijgen (in het werkw. *aantijgen*, *beschuldigen*), *tijgde*, *getijgd*.

verschrikken (een schrik krijgen), *verschrok*, *verschrokken*; som-
tijds wordt dit werkw. ook zwak vervoegd.

verschrikken (een schrik aanjagen), *verschrikte*, *verschrkt*.

HOOFDSTUK VII.

De leer van den zin.

114. Men verdeelt de volzinnen in *enkelvoudige* en *samen-gestelde* zinnen; de laatste bestaan uit meer dan een zin.

Is de eene zin een deel van den anderen, dan zegt men dat ze *onderschikkend* verbonden zijn. Is dit niet het geval, dan zijn ze *nevenschikkend* verbonden. *Ik hoop, dat wij spoedig terug zullen zijn. Toen hij bij mij kwam, had ik juist bezocht ontvangen.* — *Jan gaat uit en zijn broeder blijft thuis.*

De twee eerste zinnen zijn voorbeelden van *onderschikkend* zinsverband. Het tweede deel toch van den eersten zin is het lijdend voorwerp van het werkwoord *hopen*; terwijl het eerste deel van den tweeden zin eene tijdsbepaling is van het volgende deel. In den derden zin staan beide deelen in gelijke waarde naast elkander, de eene zin is geen deel van den anderen.

Hebben de beide nevengeschikte zinnen een of meer deelen gemeen, die slechts eenmaal worden uitgedrukt, dan noemt men den geheelen zin *samengetrokken*. *Dexen zomer gaan wij naar Zwitserland, doch onze vrienden naar Schotland. Mijn broeder is eerst naar Brussel gereisd en daarna naar Parijs.* In den eersten zin is het gemeenschappelijke deel ^{den zomer} *gaan*, in den tweeden *mijn broeder is gereisd*.

115. De nevenschikkende zinsverbinding kan zijn: **aaneenschakelend, tegenstellend en redengevend**. — 1e *De knecht had zijnen patroon bedrogen, en hem eene groote geldsom ontstolen. Prins Willem van Oranje was niet alleen een bekwaaam staatsman, maar ook een goed veldheer. Noch geld, noch goed konden hem tot die lage daad verleiden.* — 2e *Alle mogelijke moeite hebben wij aangewend, maar onze pogingen waren vergeefs.* *Het regende dien dag volstrekt niet; integendeel het was zeer fraai weder. Oldenbarneveld wilde gaarne het twaalfjarig bestand sluiten; Maurits echter verzette zich in den beginne hier krachtig tegen. Gij kunt hedenmiddag gaan wandelen, of thuis blijven. Of hij was inderdaad vroom, of hij huichelde.* — 3e *Het heeft vannacht tien graden gevoren; hierdoor ligt er ijs in de sloot. Mijn oom komt vanmiddag bij ons eten; daarom ga ik hedenavond niet uit. De kantoorbediende was zeventig jaar, en dus niet meer geschikt voor zijn werk. De veldheer werd zwaar gewond, en kon alzo het opperbevel niet langer voeren. Ik leende een boek, want het mijne werd ingebonden.*

Men lette bij het redengevend zinsverband op het verschil tusschen **oorzaak en reden**. Eene **oorzaak** heeft altijd een **noodzakelijk** gevolg, eene **reden** niet. Wanneer het tien graden vriest, dan moet er **noodzakelijk** ijs in de slooten liggen, doch wanneer een oom komt eten, is het thuis blijven volstrekt niet noodzakelijk. Bij eene **oorzaak** gebruikt men o.a. de bijwoorden **hierdoor, daardoor**, bij eene **reden** **hierom, daarom**.

116. Bij de onderschikkende zinsverbinding kunnen de bijzinnen somtijds dienst doen als **onderwerp** van den geheelen zin (**onderwerpszin**): *Of hij heden thuis komt, is nog niet bekend. Wanneer wij zullen vertrekken, is nog niet bepaald. Het spijt ons, dat gij dit niet doen wilt.*

Of als **gezegde** (**gezegdezin**): *Hij is niet, wat hij schijnt. Hij wordt, wat zijn vader geweest is. Die jongen lijkt, wat hij geenszins is.*

Of als **voorwerp** (*voorwerpszin*): *Ik weet zeker, dat hij in zijn examen geslaagd is. Wij hoorden, dat er een groot spoorwegongeluk had plaats gehad. Niemand twijfelde er aan, of hij zou in zijne onderneming slagen. Wij waren zeer nieuwsgierig, hoe die zaak zou afloopen.*

117. Ook als **bepaling** kan een geheele zin dienen: *De man, die in 1582 een aanslag pleegde op het leven van Prins Willem van Oranje, heette Jean Jaureguy. Het schip, waarop mijn broeder als matroos dient, is gelukkig den storm ontkomen. Eindelijk vonden wij eene herberg, waar wij konden vertoeven.*

In deze drie zinnen worden de zelfstandigheden *man*, *schip* en *herberg* door den volgenden zin nader bepaald. Dergelijke zinnen, die eene zelfstandigheid nader bepalen, worden *bijvoeglijke bijzinnen* genoemd; de rest van den zin heet *hoofdzin*.

118. De hier genoemde soorten van zinnen kunnen ook in beknopten vorm voorkomen: *Het is mij niet mogelijk, dit te doen* (= *dat ik dit doe*). *De groote moeilijkheid was, hoe de zaak aan te pakken* (= *hoe men de zaak moest aanpakken*). *Hij belooft telkens het te zullen doen* (= *dat hij het zal doen*). *In mijne kamer staat eene antieke kast, van zeer groote waarde* (= *die van zeer groote waarde is*). *Op den hoek der straat stond eene vrouw, in lompen gehuld* (= *die in lompen was gehuld*).

Men wachte er zich voor, het voorzetsel *om* te gebruiken in een beknopten *onderwerpszin* of in een beknopten *voorwerpszin*, en schrijfve dus niet: *Het is verboden, om hier te rooken*, doch wel: *Het is verboden, hier te rooken*; evenmin schrijfve men: *Ik verbied u, om hier te rooken*, doch wel: *Ik verbied u, hier te rooken*.

119. Bijzinnen, die dienen als bijwoordelijke bepaling en dus geen zelfstandigheid nader bepalen, heeten *bijwoordelijke bijzin-*

men; ze worden altijd ingeleid door *voegwoorden*. De *voornaamste* soorten zijn:

a. de *tijdbepalende* bijzin, ingeleid door de *voegwoorden* *toen*, *wanneer*, *als*, *nu*, *eer*(*dat*), *voor*(*dat*), *nadat*, *tot*(*dat*), *terwijl*, *sinds*, *sedert*, enz.

Toen ik hem op zijne fouten opmerkzaam maakte, werd hij geweldig boos. Eer gij vertrekt, moet ge nog even bij mij aankomen. Nadat prins Maurits het stadje Hulst had genomen, was Nijmegen aan de beurt. Sedert hij vertrokken is, hebben wij niets meer van hem vernomen.

b. de *plaatsbepalende* bijzin, ingeleid door *waar*, *vanwaar*, *waarheen*, *werwaarts*, b.v. *Ik volg u, waar gij ook gaat. Ga, vanwaar gij gekomen zijt.*

c. de *redengevende* bijzin, ingeleid door *omdat*, *dewijl*, *vermits*, *daar*, *naardien*, *nu*, *doordat*, *doordien*, enz.

Omdat de lucht dreigde, nam ik eene parapluie mede. Nu gij telkens te laat komt, dien ik u te straffen. Doordien hij zijnen voet verstuikt had, kon hij niet loopen. Nademaal Jacoba van Beieren het verdrag van Delft schond, werd zij van de regeering vervallen verklaard.

Men gebruike in een bijzin, welke de *oorzaak* aanduidt van de *gedachte*, die in den hoofdzin staat uitgedrukt, het *voegwoord* *doordien*, *doordat*; is er sprake van eene *reden*, dan bezige men *omdat*, *dewijl*, *wijl*, *vermits*, enz.

d. de *doelaanwijzende* bijzin, ingeleid door *ten einde*, *opdat*, *dat*, *Mijn broeder is naar Amsterdam gegaan, ten einde zich aldaar in den handel te bekwamen. Ik heb hem voor dien bedrieger gewaarschuwd, opdat hij door hem niet zou worden beetgenomen.*

e. de *gevolgaanduidende* bijzin, ingeleid door de *voegwoorden* *zoodat*, *dat*, *vandaar dat*, enz.

Ik heb mij gisteren in den vinger gesneden, zoodat ik nu

niet kan schrijven. Het regende, dat het goot. Johan de Witt verwaarloosde het landleger, vandaar dat wij in 1672 Lodewijk XIV geen genoegzamen tegenstand konden bieden.

f. de toegervende bijzin, ingeleid door de voegwoorden ofschoon, hoewel, alhoewel, hoezeer, al, enz.

Ofschoon de troepen zeer afgemat waren, werd toch bevel gegeven tot den aanval. Hoewel hij alle krachten inspande, kon hij niet in zijne pogingen slagen. Al hadt ge hem nog zulk een voordeelig aanbod gedaan, hij zou het toch hebben afgeslagen.

g. de voorwaardelijke bijzin, ingeleid door de voegwoorden indien, als, wanneer, ingeval, zoo, tenzij, tenware, enz.

Indien gij mij de onkosten vergoedt, zal ik dat onderzoek voor u instellen. Als gij u haast, kunt ge het werk heden wel afkrijgen. Wanneer gij niet werkt, zult gij niet vooruitkomen. Zoo hij ons nog eens verraadt, zal het hem den hals kosten. Gij kunt hedenmiddag gaan schaatsenrijden, tenzij (indien niet) uwe ouders het verbieden.

120. Ook de bijwoordelijke zin kan in beknopte vorm voorkomen: *Na afscheid genomen te hebben (= nadat hij afscheid genomen had), ging hij heen. Doodarm zijnde (= daar hij dood-arm was), moest hij bedelen. Wij eten, om te leven (= opdat wij leven). Wij vonden dat aanbod te mooi, om het af te slaan (= dat wij het konden afslaan).*

INHOUD.

De Spelling.	§	1—27
Klinkers.	»	1—13
Tweeklanken.	»	13—17
Medeklinkers.	»	17—27
Het Zelfstandig Naamwoord.	»	27—60
Geslachtsregels.	»	28—36
Buiging der Zelfst. Naamw.	»	36—60
Naamvallen.	»	52—60
Het Bijvoeglijk Naamwoord.	»	60—68
Het Voornaamwoord.	»	68—91
Persoonlijke Voornaamwoorden.	»	68—73
Bezittelijke	»	73—76
Aanwijzende	»	76—82
Vragende	»	82—84
Betrekkelijke	»	84—89
Onbepaalde	»	89—91
Het Telwoord.	»	91—97
Het Bijwoord.	»	97—98
Het Voegwoord.	»	98—99
Het Voorzetsel.	»	99—101
Het Werkwoord.	»	101—114
Soorten van werkwoorden.	»	101—106
Vervoeving der	»	106—114
De leer van den zin.	»	114—120

VERBETERINGEN.

1—27

1—13

13—17

17—27

27—60

28—36

36—60

52—60

60—68

68—91

68—73

73—76

76—82

82—84

84—89

89—91

91—97

97—98

98—99

99—101

101—114

101—106

106—114

114—120

In § 33 schrappe men *hars*.

In § 44 leze men *egaas* in plaats van *egaas*.

In § 48 leze men *en* in plaats van *er*.

In § 55 schrappe men het laatste voorbeeld en
leze: *De kogels vlogen hem over het hoofd,*
waarvoor men ook zou kunnen zeggen,
de kogels vlogen over zijn hoofd.

In § 77 leze men: *1618* in plaats van *1617*.

